

Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030

Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030

Obsah:

Usnesení Vlády České republiky	3
1. Úvod	4
1.1. Základní informace o strategii	4
1.2. Vznik a existence strategie	4
1.3. Účel strategie	5
1.4. Uživatelé strategie	6
1.5. Základní používané pojmy	6
1.6. Ostatní relevantní strategické dokumenty	6
2. Definice a analýza řešeného problému	7
2.1. Definice řešeného problému.	7
2.2. Prostředí a očekávaný budoucí vývoj	8
2.3. Revize stávajících opatření.	15
2.4. Vývoj při tzv. nulové variantě.	16
2.5. Souhrn výsledků klíčových analýz	16
3. Vize a základní strategické směřování.	19
3.1. Vize	19
3.2. Strategické cíle.	20
3.2.1. Strategický cíl 1	20
3.2.2. Strategický cíl 2	20
3.3. Prioritní oblasti	20
4. Popis cílů v jednotlivých prioritních oblastech	22
4.1. Prioritní oblast 1: Potraviny na trhu nepředstavují riziko pro zdraví člověka	22
4.2. Prioritní oblast 2: Systém bezpečnosti potravin je funkční a udržitelný	27
4.3. Prioritní oblast 3: Vzdělaný spotřebitel má možnost informované volby	30
4.4. Prioritní oblast 4: Výživa	31
5. Implementace strategie.	34
5.1. Implementační struktura a systém řízení implementace strategie	34
5.2. Plán realizace aktivit a časový harmonogram.	34
5.3. Rozpočet a zdroje financování.	35
5.4. Systém monitorování a posouzení realizace strategie	35
6. Postup tvorby strategie.	36
7. Tým pro tvorbu strategie.	37
8. Seznam použitých zkratk	38

USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 29. března 2021 č. 323 o Strategii bezpečnosti potravin a výživy 2030

Vláda

I. schvaluje Strategii bezpečnosti potravin a výživy 2030 (dále jen „Strategie“) obsaženou v části III materiálu čj. 280/21;

II. ukládá

1. ministrům zemědělství a zdravotnictví
 - a) zajistit praktickou realizaci bezpečnosti potravin a výživy v souladu se Strategií,
 - b) zajistit další naplňování Strategie,
 - c) předložit vládě
 - ca) do 31. prosince 2021 ke schválení akční plán realizace Strategie,
 - cb) do 31. prosince 2025 informaci s průběžným vyhodnocením stanovených úkolů,
 - cc) do 31. prosince 2030 ke schválení navazující strategický materiál,
2. 1. místopředsedovi vlády a ministru vnitra, místopředsedovi vlády, ministru průmyslu a obchodu a ministru dopravy, ministrům obrany, školství, mládeže a tělovýchovy, životního prostředí a předsedkyni Státního úřadu pro jadernou bezpečnost spolupracovat s ministry zemědělství a zdravotnictví při koordinaci v oblasti bezpečnosti potravin a výživy, zejména poskytovat potřebné informace a součinnost při plnění úkolů plynoucích ze Strategie.

Provedou:

1. místopředseda vlády a ministr vnitra,
místopředseda vlády, ministr průmyslu a obchodu a ministr dopravy,
ministři zemědělství, zdravotnictví, obrany, životního prostředí, školství, mládeže a tělovýchovy,
předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost

Ing. Andrej Babiš, v. r.
předseda vlády

I. Úvod

I.1. Základní informace o strategii

Strategie bezpečnosti potravin po roce 2020 je **základní strategický dokument ČR** o bezpečnosti potravin. Navazuje na Strategii bezpečnosti potravin a výživy 2014–2020 a určuje základní **priority státu** v oblasti bezpečnosti potravin a výživy.

I.2. Vznik a existence strategie

Bezpečnost potravin je základním principem evropské potravinové politiky, který zaručuje ochranu zdraví spotřebitelů. Bezpečnost potravin zahrnuje hygienu výroby potravin, kontrolní mechanismy, monitoring potravních řetězců a bezpečnost krmiv a má logický přesah i do výživy populace.

Již koncem devadesátých let minulého století v důsledku problémů vyvolaných případy šíření zdravotně závadných potravin a krmiv **Evropská komise rozhodla reorganizovat systém zajištění bezpečnosti potravin**. Revidovala stávající a přijala novou legislativu ke krmivům, zdraví a ochraně zvířat, hygieně, reziduíům a novým potravinám. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002 stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, aby byla vytvořena společná základna pro potravinové právo na unijní i národní úrovni. Mimo jiné stanoví, že rozhodování v oblasti potravinového řetězce musí být založeno na výsledku vědeckého hodnocení rizik. Proto byl v roce 2002 zřízen nezávislý **Evropský úřad pro bezpečnost potravin** (European Food Safety Authority – EFSA) a členské (případně kandidátské) státy EU byly vyzvány k obdobnému postupu zajištění bezpečnosti potravin.

Na konci roku 2001 přijala vláda **České republiky** usnesení č. 1320/2002, které zavádí novou Strategii zajištění bezpečnosti (nezávadnosti) potravin jako odpověď na vývoj v EU a v návaznosti na uvedené nařízení č. 178/2002. Na základě této Strategie byla na Ministerstvu zemědělství založena Koordináční skupina bezpečnosti potravin (KSBP) a následně ustaveny vědecké výbory. S ohledem na naplnění požadavku na nezávislost vědeckého poradenství na politických a ekonomických zájmech bylo rozhodnuto, že ustavením a fungováním tzv. vědeckých výborů budou pověřena odborná pracoviště.

Systém zajištění bezpečnosti potravin v EU je považován za nejkomplexnější na světě a občané EU si tak užívají jednu z nejvyšších úrovní standardů bezpečnosti potravin. Přesto, minulost a nedávná epidemie virové hepatitidy E, krize s masem z nelegálních porážek, nebo kauza ethylenoxidu v semenech sezamu upozorňují, že i tyto vysoké standardy mohou být porušeny. Stejně tak lze v České republice bezpečnost potravin považovat za velmi dobrou a dlouhodobě stabilní, přesto se ani jí nevyhnuly **mimořádné události**, jako byla v roce 2012 tzv. metanolová aféra, nověji fipronil ve vejcích, nález technické soli v potravinách, mikrobiálně infikované maso dodávané na vnitřní trh EU apod. **Bezpečnost potravin nelze tedy považovat za automaticky zaručenou**, navzdory skutečnosti, že dnes regulační systém v EU zaručuje velmi vysokou úroveň.

Příslušné útvary EK usilují o zajištění zdraví a pohody pro několik stovek milionů evropských občanů. Přístup k bezpečným a nutričně hodnotným potravinám splňujícím výběr jednotlivců je klíčovým prvkem tohoto úsilí. Zajištění bezpečnosti potravin při stále rostoucím sortimentu potravin, rozmanitosti původu, složení, přísad a výrobních metod je však náročný a komplexní úkol. **Budoucí výzvy** budou ovlivněny i vnějšími faktory, jako jsou klimatické změny, stav přírodních zdrojů, charakter globálního obchodu, technologie a inovace potravinářské výroby. Pro kompetentní orgány členských států, včetně ČR, to znamená, že systém bezpečnosti potravin musí být schopný pružně reagovat na měnící se podmínky. **Dlouhodobější perspektiva** proto definuje hlavní oblasti vztahující se k systému bezpečnosti potravin a hledá řešení proaktivní a předvídatelná ve snaze aktivně předcházet krizím a komplikacím.

Problematika bezpečnosti potravin a výživy představuje dynamicky se vyvíjející širokou oblast agend, která se přímo dotýká zájmů všech obyvatel České republiky. Naproti tomu dostupné zdroje (personální, materiálové i kapitálové) jsou v podmínkách ČR omezené. Je proto přirozené, že si **ČR definuje prioritní oblasti a témata, na která bude soustředit svoji pozornost.**

I.3. Účel strategie

Strategie je již šestým rámcovým dokumentem ČR v oblasti bezpečnosti potravin. **Strategie bezpečnosti potravin a výživy do roku 2030** navazuje na Strategii bezpečnosti potravin a výživy 2014–2020, schválenou usnesením vlády České republiky č. 25/2014 ze dne 8. ledna 2014. Dokument bude předložen ke schválení vládě ČR v souladu s úkolem č. II., písm. cb), usnesení vlády č. 25/2014, kterým bylo ministrům zemědělství a zdravotnictví uloženo předložit vládě do 31. prosince 2020 ke schválení navazující strategický materiál.

Cílem dokumentu je stanovit priority ČR v oblasti zajištění bezpečnosti potravin a v oblasti výživy pro období 2021–2030. Klíčovou prioritou je zajištění bezpečnosti potravin. Oblast výživy je v tomto kontextu chápána jako zdravotně strategická oblast prvořadého významu a jako související oblast ji primárně řeší Ministerstvo zdravotnictví.

Strategie definuje **cíle ČR** v oblasti bezpečnosti potravin a výživy. Strategie využívá legislativní i nelegislativní nástroje na podporu snižování rizik a omezení případných negativních dopadů na lidské zdraví; mimo jiné prostřednictvím informovanosti a vzdělávání veřejnosti. Základní premisou Strategie je zajištění benefitů ve prospěch spotřebitelů, proto by měl tento strategický dokument přispět také k posílení důvěry veřejnosti v systém zajištění bezpečnosti potravin, v jejich bezpečnost, kvalitu a výživovou hodnotu.

Strategie je spojena se zájmy spotřebitelů: potraviny na trhu jsou bezpečné; spotřebitelé mají přístup k dostupným, kvalitním a bezpečným potravinám, a to nyní i v budoucnosti; spotřebitelé mají možnost výběru na základě dostupných informací a znalostí faktů, spotřebitelé jsou chráněni před nepřijatelnou úrovní rizika.

Strategii schvaluje vláda ČR. Ministerstvo zemědělství vyhodnocuje a zohledňuje připomínky ke Strategii, případně aktualizace implementace Strategie ve spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví.

I.4. Uživatelé strategie

Uživateli Strategie jsou především subjekty zapojené do systému bezpečnosti potravin a výživy, které se budou podílet na jeho zajištění (orgány státní správy, vědecká pracoviště). Přeneseně jsou uživateli také všechny subjekty a osoby, které mají odpovědnost či zájem na zajištění bezpečnosti potravin, tzn. provozovatelé potravinářských podniků a také veřejnost. Do vzájemné výměny informací, názorů a stanovisek budou začleněny i další zainteresované skupiny z průmyslu, asociací, nestátních neziskových organizací či veřejných institucí.

I.5. Základní používané pojmy

Bezpečnost potravin, systém zajištění bezpečnosti potravin, analýza rizik, hodnocení zdravotních rizik, řízení rizik, komunikace o riziku, riziko, nebezpečí, národní a individuální spotřeba potravin, výživa, zdraví obyvatel.

I.6. Ostatní relevantní strategické dokumenty

Předkládaná Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030 (dále jen „Strategie“) přímo souvisí s dalšími strategickými dokumenty ČR:

- Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014–2020
- Strategie resortu Ministerstva zemědělství České republiky s výhledem do roku 2030
- Implementační plán Strategie resortu Ministerstva zemědělství 2017–2020
- Zdraví 2020 – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí
- Zdraví 2030 – Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030
- Státní politika životního prostředí České republiky 2012–2020
- Národní akční plán k bezpečnému používání pesticidů (2018–2022)
- Akční plán Národního antibiotického programu (AP NAP) na období 2018–2022
- Jednotný integrovaný víceletý vnitrostátní plán kontrol ČR 2020–2023
- Víceletý kontrolní plán pro rezidua pesticidů 2021–2023
- Víceletý národní plán pro kontaminanty v potravinách (aplikovatelný od r. 2023)

V mezinárodním kontextu je dokument v souladu a reflektuje především na tyto dokumenty:

- The European Green Deal, včetně Farm to Fork strategy for sustainable food (strategické dokumenty Evropské komise)
- EFSA Strategy
- Dosažení bezpečnosti potravin a výživy EU v roce 2050 – budoucí výzvy a politika připravenosti (Dokument EK – Joint Research Centre, JRC)
- Bílá kniha o zdravotní nezávadnosti potravin

2. Definice a analýza řešeného problému

2.1. Definice řešeného problému

V obecném slova smyslu je pojem bezpečnost potravin zahrnut do kategorie kvality potravin. Strategie je však zaměřena na **bezpečnost potravin ve smyslu jejich zdravotní a hygienické nezávadnosti**; kvalita potravin je potom vnímána samostatně jednak skrze výživové hodnoty a výše jejich spotřeby, ale současně i jejich významné organoleptické vlastnosti, které ovlivňují výběr spotřebitele. Termín „bezpečnost potravin“ nahrazuje dříve používaný termín „zdravotní nezávadnost potravin“.

Bezpečnost potravin je důležitým cílem a prvkem politiky EU. Sortiment potravinářského zboží se v Evropě stále a dlouhodobě rozšiřuje. To současně vede k nárůstu požadavků, které je nutno plnit v členských zemích EU v oblasti **vědeckého hodnocení, snížení potravinových rizik a efektivní komunikace na téma rizik z potravin**.

Již v květnu roku 1997 byla zveřejněna **Zelená kniha o obecných principech potravinového práva v EU** („Zelená kniha“), ve které EK označila potravinové právo za veřejný zájem a vytyčila pro jeho další směřování několik cílů, mimo jiné zajištění vysoké úrovně ochrany veřejného zdraví, bezpečnosti a dalších zájmů spotřebitelů, vystavění právní úpravy na vědeckých podkladech a hodnocení rizika; či přenesení primární odpovědnosti za bezpečnost na osoby podnikající v potravinářském průmyslu.

Navazující **Bílá kniha o zdravotní nezávadnosti potravin** („Bílá kniha“) z roku 2000 iniciovala nový rámec pro bezpečnost potravin v Evropě a stala se tak definitivním východiskem pro novou politiku bezpečnosti potravin.

Bezpečnost potravin veřejnost vnímá především jako ochranu (zdraví) spotřebitele, což je základním právním východiskem, obsahuje ale také právní problematiku celého potravinového řetězce. **Bezpečnost potravin je nutno garantovat během všech kroků produkce a zpracování v potravinovém řetězci** – „od vidlí po vidličku“. Nový přístup byl charakterizován jako koncept efektivní a komplexní ochrany zdraví spotřebitelů.

Jako klíčové prvky práva bezpečnosti potravin byly stanoveny: zásada předběžné opatrnosti, **analýza rizik založená na vědeckých poznatcích** (zásada vědeckého základu potravinového práva), ochrana zdraví a dobrých životních podmínek zvířat a zdraví rostlin (zásada komplexního a jednotného přístupu), volný pohyb potravinářských výrobků v EU a ochrana zájmů spotřebitele (tedy zásada zpětné sledovatelnosti krmiv a potravin, zásada primární odpovědnosti provozovatele potravinářského či krmivářského podniku za bezpečnost potravin, zásada transparentnosti).

Důležité informace pro vědeckou analýzu rizik lze získat z kontrol a sledování, laboratorních analytických výsledků a nutričně-epidemiologických studií. Neustálé sledování, správa a analýza těchto informací umožňují včasnou identifikaci potenciálních nebezpečí, a proto je nezbytné **budovat a podporovat vědecké kapacity podílející se na analýze rizik**. Výroba a spotřeba potravin jsou součástí komplexního potravinového systému, který je ovlivňován mnoha různými, často nepředvídatelnými faktory (demografický vývoj, životní prostředí, dostupnost a kvalita zdrojů, změna klimatu, technologický pokrok, globální ekonomika), které mohou navíc vést k novým otázkám, výzvám či problémům v potravinovém systému.

Nejdůležitější a klíčovou záležitostí je legislativa. **Legislativní rámec EU i ČR upravující bezpečnost potravin je dostatečně solidní a funkční**. Řízení a rozhodování musí být však schopno reagovat na pomalý a postupný nebo naopak náhlý a rychle se měnící vývoj. Toho lze dosáhnout vytvořením komplexního systému umožňujícího předvídatelnost možných budoucích změn a výzev a současně včasného reagování na ně.

V EU budou koncepčně a právně posilovány prvky sloužící k lepší připravenosti na budoucí výzvy, jako je např. harmonizace a zefektivnění přístupů k hodnocení rizik, začlenění přístupu hodnocení poměru rizik a výhod, zavedení efektivního systému včasného varování pro nově se objevující nebezpečí, přizpůsobení úředních kontrol a inspekční činnosti budoucím potřebám, poskytování jasných informací o potravinách

veřejnosti a rovněž investic do potravinového a výživového vzdělávání. Právě **vzdělávání** bylo v EU, a platí to i pro ČR, identifikováno jako základní kámen společnosti schopné řešit současné i budoucí problémy v oblasti výživy a zdraví.

Spotřebitelé mohou udělat osobní nákupní a stravovací rozhodnutí pouze pokud jsou dostatečně informováni. Proto je nezbytná transparentní **komunikace o riziku** a informace o bezpečnosti a nutriční hodnotě potravin musí být dosažitelné a předložené v odpovídající formě.

Aby byl mechanismus bezpečnosti potravin opravdu účinný, je potřeba vzít na vědomí, zohlednit a především začlenit řadu úrovní: zákony a nařízení o bezpečnosti potravin (mandáty a oblasti odpovědnosti), vědecké standardy bezpečnosti potravin (zaručující vysokou úroveň ochrany veřejného zdraví), inspekce potravin, laboratorní služby, donucovací složky pro zajištění řádného uplatňování předpisů, vzdělávání, dostupnost relevantních informací a komunikace se všemi zúčastněnými stranami potravinového řetězce, včetně spotřebitelů.

Evropský právní rámec poskytuje jednotnou a spolehlivou úroveň ochrany evropských spotřebitelů; samotná národní opatření by nebyla dostatečně schopná poskytnout ochranu v globalizovaném světě; proto je nezbytnou součástí politiky a strategií bezpečnosti potravin i podpora **národní i nadnárodní spolupráce**, právě např. s úřadem EFSA.

Na evropské úrovni jsou hodnocení rizika a velká část komunikace o riziku úkolem úřadu EFSA, zatímco řízení rizik a částečně komunikace o riziku zůstává jako politický úkol Evropské komisi a Radě Evropské unie. V různých členských státech EU se však zajištění jednotlivých prvků analýzy rizik vyvíjelo odlišným způsobem.

V České republice je systém bezpečnosti potravin budován od roku 2001, v přímé návaznosti na publikování Bílé knihy o zdravotní nezávadnosti potravin, kdy bylo přijato usnesení vlády ČR č. 1320 ke Strategii zajištění bezpečnosti (nezávadnosti) potravin v ČR. Systém zajištění bezpečnosti potravin je v České republice koordinován rezorty zemědělství a zdravotnictví, ve spolupráci s dalšími ministerstvy a jinými organizacemi státní správy, nestátními neziskovými organizacemi, profesními a spotřebitelskými sdruženími a státními i nestátními výzkumnými ústavy, vysokými školami a univerzitami. **Vytvoření a činnost funkčního a flexibilního systému bezpečnosti potravin a výživy prostřednictvím hodnocení rizika, řízení rizika a komunikace rizika je tak chápáno jako vládní odpovědnost.**

Na rozdíl od rozsáhlého právního rámce upravujícího bezpečnost potravin v EU je politický rámec pro **výživu** především vnitrostátní pravomocí. Podpora výživy obyvatelstva a vytváření vhodných stravovacích návyků ke zdraví je součástí politik souvisejících se zemědělskou a potravinářskou produkcí a současně politik zabývajících se zdravím, prevencí infekčních a neinfekčních nemocí, a také vzdělaností a motivovaností obyvatel ve vztahu k podpoře zdraví. Problematika výživy se prolíná nejen s otázkami produkce, zpracování a praktické dostupnosti kvalitních potravin na domácím trhu, ale integrálněji s otázkami bezpečnosti potravin.

2.2. Prostředí a očekávaný budoucí vývoj

Úkoly a priority definované předcházejícími strategickými dokumenty pro oblast bezpečnosti potravin a výživy mají z významné části dlouhodobý charakter. Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030 na tyto úkoly a priority navazuje a současně definuje řadu nových, které reagují na aktuální potřeby a situaci.

A) Pozitivní trendy

Systém bezpečnosti potravin je funkční a spotřebitelé jsou si toho dostatečně vědomi.

Systém bezpečnosti potravin, založený, v souladu s Bílou knihou o zdravotní nezávadnosti potravin Evropské komise, na principu analýzy rizik, je v ČR budován již od roku 2001. Za tu dobu bylo uskutečněno mnoho kroků pozitivně ovlivňujících jeho funkčnost. Důležitou roli v tom hraje dobrá spolupráce zodpovědných rezortů, především zemědělství a zdravotnictví.

Dle průzkumu Eurobarometer 2019¹ spotřebitelé mají jisté povědomí o tom, jak pracuje systém bezpečnosti potravin EU. Celkem 43 % respondentů ví, že existují předpisy zajišťující bezpečnost potravin; 28 % ví, že při rozhodování o rizikosti potravin se EU spoléhá na vědce a 19 % ví, že EU má samostatnou instituci, která poskytuje vědecké poradenství o bezpečnosti potravin. Při osobním výběru potravin je situace ještě výrazně lepší – většina respondentů (71 %) tvrdí, že bezpečnost potravin je pro ně důležitá nebo považují alespoň za zaručené, že je potravina bezpečná (23 %). Situace v ČR odpovídá situaci v EU.

Čeští spotřebitelé stále více preferují české potraviny; i s ohledem na jejich bezpečnost a životní prostředí.

Z Eurobarometeru 2019 také vyplývá, že pro Evropany, včetně obyvatel ČR, je bezpečnost potravin jedním z několika důležitých faktorů při nákupu potravin – mezi nejdůležitější faktory pro Evropany při nákupu potravin patří: odkud pocházejí (53 %), náklady (51 %), bezpečnost potravin (50 %) a jejich chuť (49 %). Nutriční obsah je považován za mírně méně důležitý (44 %), etika a “víra” (např. welfare, životní prostředí nebo náboženství) mají nejnižší důležitost (19 %). Celkově 41 % respondentů tvrdí, že se osobně zajímají o bezpečnost potravin.

České potraviny dlouhodobě preferuje zhruba polovina nakupujících², téměř se nezměnil počet těch, kteří se domnívají, že se kvalita zlepšila a že české potraviny jsou lepší než zahraniční. Podle výsledků průzkumu CVVM Potraviny 2020³ je pro polovinu Čechů původ potravin jedním z nejdůležitějších kritérií při nakupování, přičemž pro 19 % je kritériem nejdůležitějším. S ohledem na životní prostředí preferuje při nákupu potraviny vyrobené v České republice dokonce 77 % oslovených spotřebitelů. 30 % respondentů se zajímá o téma lokálních potravin a často jsou to lidé, pro které je důležité, jaký je dopad výroby potravin, které nakupují, na životní prostředí. Lokální potraviny mají lidé spojené především s kvalitou, čerstvostí a chutností.

Stále roste zájem veřejnosti a médií o bezpečnost potravin a jejich nutriční kvalitu s ohledem na zdravotní dopady, především prevenci chronických zánětů.

Informovanost spotřebitelů je dobrá a stále přetrvává nárůst poptávky po aktuálních, přesných a ověřených informacích, vč. zájmu veřejnosti a médií o výsledky úředních kontrol potravin. Dle šetření Eurobarometer 2019 mají Evropané vysokou úroveň povědomí o záležitostech bezpečnosti potravin. Nejčastěji hlášený zájem se týká antibiotik, hormonů a steroidů v mase, pesticidů a jejich metabolitů, znečišťujících látek v životním prostředí a přísad do potravin. Respondenti se nejvíce zajímají o rezidua antibiotik, hormonů a steroidů v mase (44 %), následují rezidua pesticidů a jejich metabolitů v potravinách (39 %), znečišťující látky u ryb, v mase a mléku (37 %) a aditiva jako barviva, konzervační látky nebo ochucovadla použitá v potravinách nebo nápojích (36 %).

Nejvíce důvěryhodným zdrojem o rizicích z potravin jsou pro Evropany vědci (82 %) a spotřebitelské organizace (79 %), následují farmáři (69 %), národní úřady (60 %), instituce EU (58 %), nestátní neziskové organizace (56 %) a novináři (50 %). Menšina respondentů tvrdí, že důvěřuje supermarketům a restauracím (43 %), potravinářskému průmyslu (36 %) a celebritám, bloggerům a “ovlivňovačům-influencerům” (19 %).

Nejčastějším společným zdrojem informací o rizicích v oblasti potravin je televize. Více než dvě třetiny Evropanů (69 %) tvrdí, že televize patří mezi jejich hlavní zdroje informací, následuje internet (vyjma sociálních médií) (46 %), noviny a časopisy (38 %) a rodina, přátelé a sousedé (37 %). Mladší respondenti mnohem častěji zmiňují sociální media.

Tyto trendy odpovídají i České republice. S rostoucí životní úrovní Češi dbají stále více o svoje zdraví, čemuž přispívají i svůj jídelníček. Velkou roli hraje nejen příznivá ekonomická situace, ale také vzdělání

¹ Special Eurobarometer Wave EB91.3: Food Safety in the EU. (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0597f4f8-8b2b-11e9-9369-01aa75ed71a1/language-en>)

² STEM/MARK, a.s., Kvalita potravin – jejich značení a vnímání / 2018

³ CVVM SOÚ AV ČR, Potraviny 15.–31. 8. 2020 (https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5319/f9/OR201118.pdf)

a informovanost a také módní trendy. Za posledních několik let se zájem o zdravé a bezpečné potraviny několikanásobně zvýšil. Roste rovněž zájem veřejnosti o energetické a nutriční složení potravin, o informace o zdravé výživě a o prevenci neinfekčních onemocnění hromadného výskytu, dlouhodobě především o prevenci obezity, cukrovky 2. typu, kardiovaskulárních a nádorových onemocnění.

Větší zájem o informace o potravinách projevují ženy a obecně platí vyšší zájem o bezpečnost a zdravou výživu pro děti.

Ve spotřebě potravin se objevují a přetrvávají některé pozitivní (někdy jen módní) trendy.

K déletrvajícím trendům patří mírně stoupající sumární spotřeba obilovin, ovoce a zeleniny (zvláště čerstvých, místních i exotických druhů), mléka a mléčných produktů, a naopak pokles spotřeby cukru a cukrovinek a alkoholických nápojů. Chybí ovšem nová národní data o individuální spotřebě potravin (poslední jsou z roku 2004), která se zásadně odráží na zdraví populace. Kladně lze hodnotit nárůst poptávky po potravinách produkovaných v systému ekologické nebo integrované produkce, s tím roste zájem výrobců a prodejců o tyto potraviny a také o lokální produkty. Existuje také významná skupina spotřebitelů, kteří se vyhýbají například lepku a laktóze.

Vegetariánství (vč. veganství, konzumace raw produktů ap.) se stává důležitým stravovacím proudem, což přináší zvyšující se zájem o potraviny rostlinného původu, např. o rostlinné nápoje, náhražky masa, čistě zeleninová jídla apod. Na hodnocení některých trendů, jako je např. konzumace hmyzu, které se v tuto chvíli jeví jako módní a okrajové, je zatím brzy, přestože např. využití hmyzích proteinů nachází stále větší uplatnění. Přesto roste zájem o produkci proteinů z netradičních surovin, které se ve zvýšené míře používají do potravin. Bílkoviny z rostlinných zdrojů jsou v oblibě a jejich produkce roste, zatím více v zahraničí, i když první kroky se činí i v ČR.

Dle šetření Eurobarometer 2019 někdy v životě změnily dvě třetiny obyvatel EU svoje konzumní návyky jako výsledek informací o rizicích z potravin. Dvě třetiny respondentů (66 %) uvádí, že změnilo svoje konzumní návyky (chování) jako výsledek informací z doslechu nebo četby o riziku z potravin (z toho 33 % uskutečnilo trvalou změnu a 33 % změnilo svoje chování dočasně). Změny v konzumních návycích jsou opět častější mezi ženami (především středního věku a s vyšší úrovní vzdělání). Tato zjištění podporují potřebu znovu zjistit nová data o individuální spotřebě potravin, bez kterých nelze relevantně hodnotit zdravotní rizika.

Stále se klade vysoký důraz na výživu dětí.

Činnost školního stravování je legislativně upravena. Školy, event. provozovatelé těchto zařízení, plní vedle povinností uložených stravovacím provozům potravinovým právem i povinnost naplňovat výživové normy v souladu s vyhláškou o školním stravování. Ve školních jídelnách se stravuje poměrně vysoké procento dětí (cca 75 %, cca 1,5 milionu dětí, ale i dalších 0,5 milionů dospělých osob, pedagogů, seniorů). Ministerstvo zdravotnictví, prostřednictvím krajských hygienických stanic, tradičně zaměřuje svou činnost vedle státního zdravotního dozoru i na oblast sledování nutriční úrovně školního stravování a s tím související postupy cílené na zavádění zásad správné výživy do přípravy pokrmů v těchto zařízeních. Příkladem jsou Ministerstvem zdravotnictví vydaná nutriční doporučení pro školní jídelny. V souladu s výsledky nutriční analýzy školních obědů, které mají orgány ochrany veřejného zdraví k dispozici, je jedním z cílů vytvořit transparentně kontrolovatelný nutriční software. Ten školním jídelnám usnadní naplňování tzv. spotřebního koše, tj. pro jednotlivé věkové skupiny strážníků připravovat nutričně vyvážené pokrmy. Právě na příkladu školních jídelen lze dokladovat, jak důležité je pro praxi propojení výkonu státního zdravotního dozoru s nutriční intervencí, na které se vedle orgánů ochrany veřejného zdraví podílí i metodičky a inspektorky školního stravování a nutriční terapeutky. Samostatnou kapitolou je potom již dříve přijatá strategie WHO zaměřená na podporu kojení, důsledné prosazování Mezinárodního kodexu marketingu náhrad mateřského mléka WHO a UNICEF ve znění navazujících rezolucí či na zavedení zásad správné výživy do stravování věkově definovaných skupin dětí, ze kterých doporučení Ministerstva zdravotnictví vycházejí.

Na základních školách pokračuje výchova ke zdraví a správným stravovacím návykům.

Součástí školního vzdělávání jsou již trvale programy zahrnující výchovu ke zdraví a zdravému způsobu stravování. Již řadu let probíhají na základních školách úspěšné projekty podporující konzumaci ovoce a mléka a mléčných výrobků. Od září 2017 běží ve školách Školní projekt Ovoce, zelenina a mléko do škol, který vznikl spojením dvou předchozích projektů Ovoce a zelenina do škol a Mléko do škol. Jde o projekt Evropské unie, který je vymezen evropským právem. Jeho součástí je nejen distribuce ovoce, zeleniny a mléčných výrobků, ale také nabídka dobrovolných vzdělávacích programů, jež žáky učí, jak je důležité vytvořit si správné stravovací návyky, které plní významnou úlohu v prevenci vzniku a rozvoje chronických neinfekčních onemocnění s hromadným výskytem, tzv. civilizačních chorob, a současně je seznamuje se způsoby výroby jednotlivých druhů potravin. Cílem projektu je přispět k trvalému zvýšení spotřeby ovoce, zeleniny, mléka a mléčných výrobků a tím přispět i k rozvoji zdravotní gramotnosti této populační skupiny. Projekt nepřímě slouží i jako výchova budoucích spotřebitelů a na jeho zajištění spolupracují rezorty zemědělství, zdravotnictví a školství. Výchova dětí a mladistvých k zásadám správné výživy je součástí i tzv. Rámcových vzdělávacích programů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, na jejichž aktualizaci, v kapitolách zaměřených na výchovu k zdravému životnímu stylu, průběžně spolupracuje Ministerstvo zdravotnictví. V dalším období se nabízí i další zdravotní projekty pro školy. Nemusí být nutně podporované EU. Mohou být i národní. Jeden z možných směrů je zvýšené využití řepkového oleje ve školních jídelnách, který je kvalitním tradičním národním produktem a může významně přispět ke zlepšení stavu organismu z hlediska poměru omega 6/3 mastných kyselin, které se dnes dávají do souvislosti s rozvojem chronických zánětů.

Probíhá harmonizace sběru dat o nebezpečných agens, nutričním složení a spotřebě potravin za účelem zvyšování jejich kvality a včasné dostupnosti pro rozhodování.

Úřad EFSA sbírá na základě platných právních předpisů EU a závazků členských států mnoho informací a dat, která vyhodnocuje. Tato data EFSA používá jako podklad při přípravě svých vědeckých a technických výstupů. Dlouhodobou snahou je práce s oficiálními daty zaslányými kompetentními orgány členských států nebo alespoň s daty ověřenými a jejich správná interpretace. Používaný formát dat nemá podobu vhodnou pro prezentaci laické veřejnosti, která je proto informována prostřednictvím souhrnných zpráv, ve kterých jsou data interpretována. Výzvou zůstává harmonizace sběru dat a zvyšování jejich kvality, což s sebou nese další úkoly, jako je výběr nejlepších technik pro sběr dat, personální zabezpečení a dostatečné znalosti v oblasti dat, datové standardizace apod.

Základní data o nutričním složení potravin pro ČR jsou k dispozici.

Oproti dřívějšímu stavu je v současné době již k dispozici oficiální databáze složení potravin – NutriDatabase.cz (Databáze složení potravin České republiky). Aplikaci provozuje Centrum pro databázi složení potravin ČR, což je společná pracovní skupina Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (z pověření MZe) a Výzkumného ústavu potravinářského Praha (VÚPP), ve spolupráci s Mezinárodní sítí pro informační zdroje o potravinách EuroFIR (European Food Information Resource Network). Jde o referenční

zdroj informací o cca 1000 základních potravinách (ke konci roku 2020), což není mnoho vzhledem k mnohonásobku počtu potravin na trhu v ČR. Databáze umožňuje sledovat výživové údaje na potravinách, zdůvodňování výživových benefitů apod.

V oblasti potravin již existuje řada dalších zdrojů a databází. Jedním z nich je nástroj DRV Finder úřadu EFSA pro zveřejňování výživových referenčních hodnot (Dietary Reference Values, DRVs). To jsou vědecky podložené referenční hodnoty pro denní příjem u zdravé populace dle životního období a pohlaví, nejsou výživovými cíli nebo doporučeními pro jednotlivce. Nástroj DRV Finder byl spuštěn v roce 2018, je zpřístupněn v mnoha jazykových verzích, dnes včetně české verze.

B) Negativní trendy

Dochází k nárůstu klamání spotřebitele a falšování potravin.

V posledních letech narůstá počet případů falšování potravin. Falšování znamená výrobu potravin z méně jakostních surovin, záměnu suroviny nebo např. prodej zahraničních potravin deklarovaných za české. Potravina nemá vyhovující, resp. deklarovanou jakost a dochází k zásadnímu zhoršení nebo významnému posunu vlastností dané potraviny. Na významu nabývá otázka správného označení potraviny, protože se objevují úmyslné nedostatky v označování, jejichž smyslem je zatajit přítomnost určité složky (často např. potravinářské přídatné látky, levnější suroviny, nižší obsah hlavní suroviny apod.). Falšování potravin v poměrně významném množství případů hraničí s nedodržením požadavků na bezpečnost a spotřebitel nemá sám šanci zjistit, že zakoupená potravina je falšovaná. Falšování je u vybraných komodit již světový problém.

Šetření klamavých praktik v provozovnách stravovacích služeb je součástí státního zdravotního dozoru a podezření na klamavé praktiky bývají i součástí podniků ze strany spotřebitelů. V poslední době se pozornost soustředila na označování přítomnosti alergenních složek v návaznosti na novou právní úpravu v oblasti označování potravin (např. deklarace podávání bezpečných jídel, ačkoliv lepek obsahovaly). V některých případech došlo k záměně surovin při přípravě pokrmů (např. záměny druhů masa, ryb, záměna sýrů, sushi s krabím masem za tyčinky surimi), záměna identity alkoholických i nealkoholických nápojů apod.

Specifickým problémem klamání spotřebitelů je tzv. dvojí kvalita potravin, kdy výrobci ve stejných obalech prodávají v různých zemích potraviny s různým složením. V tomto případě však nejde o problém bezpečnosti potravin.

Kontrola prodeje potravin přes internet je stále komplikovaná.

Stále silnější pozici má prodej potravin přes internet (včetně sociálních sítí) a tento trend bude jistě pokračovat. Soustavně stoupá podíl spotřebitelů, kteří nakupují potraviny (včetně pokrmů) on-line a rovněž i počet registrovaných internetových prodejců potravin.

Kontrola prodeje potravin (ale i předmětů a materiálů určených pro styk s potravinami – např. obalů) prostřednictvím internetu však představuje velmi složitou oblast, protože provozovatelé jsou často těžko dosažitelní a odběr vzorků například formou kontrolního nákupu je provázen mnoha komplikacemi. Např. v roce 2020 provedla Státní zemědělská a potravinářská inspekce (SZPI) cca 1000 kontrol internetového prodeje potravin a zjistila, že zhruba v 50 % případů byly zjištěny nedostatky. Pochybení se nejčastěji týkají uvádění povinných informací o potravinách na internetu nebo označení potraviny samotné při jejím doručení, uvádění neschválených zdravotních či výživových tvrzení, uvádění tzv. léčebných tvrzení na internetu nebo na výrobku a prodej doplňků stravy s nepovolenými látkami. Celá řada on-line prodejců potravin si rovněž neuvědomuje, že jsou provozovateli potravinářských podniků a neplní základní registrační povinnost.

Změny agrotechnik a chemizace zemědělství ovlivňují kvalitu, bezpečnost a v důsledku i nutriční složení potravin.

Používání pesticidů v zemědělství vede k nálezům jejich reziduí a metabolitů v potravinách nebo surovinách pro výrobu potravin, která mohou představovat riziko pro zdraví lidí. Je nezbytné nadále podporovat vývoj a aplikaci nechemických způsobů a metod ochrany rostlin. Zapomínat se nesmí i na aplikace přípravků mimo zemědělské hospodaření, například železniční pozemky, silnice, cesty, golfové hřiště a další veřejná prostranství či infrastrukturu, včetně aplikací prováděných neprofesionálními uživateli, které mohou být možným zdrojem reziduí účinných látek.

Nežádoucím důsledkem změn obdělávání zemědělské půdy (zjednodušené osevní sledy bez zlepšujících plodin, bezorebné zpracování půdy atd.) je stále častý výskyt mykotoxinů v zemědělské produkci.

Objevují se nová nebezpečí a rizika a tomuto trendu se nevyhneme ani do budoucna.

Kvůli rostoucí míře globalizace, rozšiřování obchodních styků a klimatickým změnám se objevují nová nebezpečí a rizika související především s šířením biologických agens a rozšiřováním škůdců a patogenů z původně jiných klimatických pásem. Neustále také dochází k vývoji nových technik a technologií, které jsou aplikovány v potravinovém řetězci, např. nanotechnologie, genové techniky či syntetická biologie. Úspěšné určení vznikajících rizik je jádrem ochrany veřejného zdraví a životního prostředí. V minulých letech přijal úřad EFSA řadu praktických kroků za účelem pomoci s identifikací nově vznikajících rizik, včetně vývoje metodologického rámce, zavedení operačních postupů pro identifikaci nově vznikajících rizik, hodnocení vybraných zdrojů informací a výběru vhodných nástrojů pro sběr a filtrování relevantních informací.

V současné době však nově vznikající rizika nevyvolávají větší obavy veřejnosti než rizika již známá, a proto je potřeba vést podloženou a otevřenou komunikaci o povaze a vnímání rizika a také úrovni nejistoty, kterou přináší. Jak zdůraznila studie iniciovaná EK o budoucích scénářích bezpečnosti potravin a výživy, budou se nová rizika v potravinové produkci objevovat stále, k čemuž bude potřeba více dat, metod, odbornosti a vědeckého poradenství.

Vědecké hodnocení rizik je dlouhodobě podfinancováno.

Význam vědeckého hodnocení rizika v systému zajištění bezpečnosti potravin neodpovídá jeho reálnému postavení a současným požadavkům veřejnosti. Je třeba rozlišovat mezi úplným a rychlým hodnocením rizika. Rychlé hodnocení je prováděno na poměrně dobré úrovni, chybí však prostředky pro financování činností, o které se opírá úplné hodnocení rizik. I když tato úplná hodnocení ČR většinou přebírá z mezinárodní úrovně (EFSA, WHO, FAO), nemůže např. nikdy převzít části týkající se hodnocení expozice a charakterizace rizika, které je národně specifické. V posledních letech ČR ve srovnání s některými zeměmi v EU zaostává. Hodnocení rizik je v ČR podfinancované a způsob i rozsah zadávání požadavků na vysoce odborná pracoviště jsou nedostatečné.

Data o individuální spotřebě potravin nejsou stále k dispozici.

V současné době nejsou v České republice stále k dispozici v plné šíři aktuální údaje o spotřebě potravin, které by byly zjišťovány na individuální úrovni na reprezentativním vzorku populace ČR. Takové šetření Státní zdravotní ústav provedl naposledy v roce 2004 (Studie individuální spotřeby potravin). Dostupnost podrobných a aktuálních údajů o spotřebě potravin je přitom nezbytným předpokladem pro relevantní stanovení expozice škodlivými látkami a rovněž tak odhadu přívodu živin v oblasti výživy. Absence těchto dat tak omezuje i možnost cílené komunikace s veřejností o výživě a znamená určité omezení pro objektivní hodnocení rizika. Hodnocení zdravotních rizik by teoreticky mohlo být založeno i na jiných typech dat o spotřebě potravin, která průběžně pořizuje a publikuje Český statistický úřad, tedy na tzv. globální spotřebě nebo analýze rodinných účtů. Tato data však mají jen velmi omezené využití, výsledky hodnocení jsou totiž zatíženy velkou nejistotou a v žádném případě pomocí nich nelze stanovit dietární expozice v různých populačních skupinách. Sběr dat a hodnocení spotřeby potravin na individuální úrovni je velmi žádoucí i pro mezinárodní spolupráci, vč. Systému rychlého varování pro potraviny a krmiva (RASFF).

Přístup k biotechnologiím je i nadále rezervovaný.

Celosvětově se v zemědělství a v potravinářství stále více uplatňují nové technologie, které mohou významně ovlivnit produkci. Jde především o genetické modifikace a klonování zvířat. Biotechnologie jsou jednou z velice rychle se vyvíjejících oblastí výzkumu a vývoje a jejich uplatnění je nedozírné. Jejich aplikace do praxe je v EU komplikovaná.

Klonování zvířat stále čelí odmítavým postojům veřejnosti a také regulátorů, a to zejména z důvodů etických (stále nevyřešené problémy s účinností této techniky a tím souvisejících nepříjemných důsledků na zdraví a pohodu zvířat). V nejbližších letech se postoj k této metodě nezmění a její využití k produkci potravin je proto nepravděpodobné.

Genové inženýrství je rychle se rozvíjející vědeckou oblastí, která se zaměřuje na změnu genetické struktury organismu modifikací, odstraněním nebo zavedením DNA. Nové techniky editace genomu umožňují mnohem rychlejší a přesnější výsledky než konvenční šlechtitelské techniky. GMO jsou v potravinářství a krmivářství používány již od konce 80. let minulého století a i přes absenci zjištění jakýchkoliv negativních účinků na zdraví je jejich používání stále zpochybňováno. Na základě rozhodnutí Soudního dvora EU z července roku 2019 (C-528/16), který stanovil, že organismy získané mutagenézí jsou geneticky modifikované organismy a podléhají povinnostem směrnice o GMO, musí produkty získané tímto způsobem projít schvalovacím procesem před jejich uvedením na trh, což jejich využívání staví do velmi komplikované pozice.

Roste podíl osob trpících nadváhou či obezitou, především dětí.

V ČR má stále polovina dospělých vyšší než normální hmotnost a ačkoliv se např. mezi lety 2012 a 2016 zastavil růst počtu dětí s nadnormální hmotností a vývoj se stabilizoval, dlouhodobě se tento trend nedaří zvrátit a počet obézních od počátku 90. let opět stoupá. Nemoci spojené s obezitou jsou druhou nejčastější příčinou úmrtí u nemocí, kterým je možné předcházet, po onemocněních souvisejících s kouřením. Obezita zvyšuje riziko mnoha chorob, zejména kardiovaskulárních (ischemická choroba srdeční, arteriální hypertenze, srdeční selhání, cévní mozková příhoda, tromboembolická nemoc), metabolických (cukrovka 2. typu), některých nádorových (kolorektální karcinom) a onemocnění pohybového aparátu (artróza nosných kloubů). Obezita rovněž zvyšuje riziko respiračních a gastrointestinálních nemocí (nealkoholické tukové postižení jater) a může být provázána řadou psychických a psychosociálních problémů.

Narůstá podíl dětí obézních nebo s nadváhou. S výskytem nadměrné hmotnosti v dětském věku stoupá i riziko nadváhy v dospělosti. Podíl obézních dětí se podle Světové zdravotnické organizace za posledních 20 let ztrojnásobil. Hlavní příčinou je zhoršující se životní styl, který provází nerovnováha mezi příjmem a výdejem energie.

Jednotlivě vyvíjené snahy různých subjektů na podporu zdravého stravování a přiměřené fyzické aktivity nejsou v širším měřítku účinné. V této oblasti je zapotřebí spolupráce vládní politiky, veřejné správy i potravinářského průmyslu.

Snížení energetické potřeby v důsledku fyzické pasivity vede k výraznějším nárokům na nutriční obsah potravin.

S nedostatkem přirozeného pohybu a fyzickou pasivitou u dětí (související s moderními technologiemi jako jsou počítače a internet) se zhoršuje jejich fyzická zdatnost, často v souvislosti s velkou nabídkou a snadným přístupem k nadbytku energeticky bohatých potravin.

I dospělí spotřebitelé upřednostňují již připravené jídlo nebo snadno připravitelné jídlo s nadměrným obsahem nasycených tuků, soli, a nápoje s nadměrným množstvím cukrů. Podle WHO by příjem tuků neměl být vyšší než 30 % celkového energetického příjmu, přidaný cukr by měl být méně než 10 % z celkového energetického příjmu a spotřeba soli by měla být nižší než 5 gramů denně.

To by mělo vést, jako prevence vzniku závažných onemocnění způsobených špatnými stravovacími návyky a nedostatečnou pohybovou aktivitou, k výrobě, nabídce, výběru a především ke konzumaci kvalitních, nutričně plnohodnotných, kaloricky limitovaných potravin. Také v této oblasti je zapotřebí spolupráce na všech úrovních, tj. vlády ČR, veřejné správy i potravinářského průmyslu s cílem reformulovat potravinářské výrobky směrem k lepšímu nutričnímu složení.

2.3. Revize stávajících opatření

Východiskem pro zpracování Strategie a stanovení priorit ČR pro další období je zemědělský a potravinářský rámec, konkrétně **Strategie resortu Ministerstva zemědělství České republiky s výhledem do roku 2030**. Tento dokument byl vytvořen s ohledem na trendy ve vývoji českého zemědělství a potravinářství a ve vztahu k původní „Strategii pro růst – české zemědělství a potravinářství v rámci Společné zemědělské politiky EU po roce 2013“. V souladu s programovým prohlášením vlády ČR je Strategie resortu MZe zaměřena na řešení podmínek pro zvýšení soběstačnosti ČR v základních zemědělských komoditách, zvýšení ochrany spotřebitelů, a právě i bezpečnosti potravin v ČR.

Dalším opěrným bodem při stanovování priorit do budoucnosti je (v rámci EU) dokument Společného výzkumného střediska EK (Joint Research Centre, JRC) s názvem „**Dosažení bezpečnosti potravin a výživy EU v roce 2050 – budoucí výzvy a politika připravenosti**“ (Delivering on EU Food Safety and Nutrition in 2050 – Future challenges and policy preparedness) z roku 2016. Obdobnou problematikou se zabýval rovněž materiál „Evropské potravinové systémy v měnícím se světě“ (European Food Systems in a Changing World, European Science Foundation, European Cooperation in Science and Technology, 2009) nebo „50 trendů ovlivňujících evropský potravinářský sektor do roku 2035“ (50 trends influencing Europe’s food sector by 2035, Fraunhofer Institute for Systems and Innovations Research ISI, 2019).

Řada oblastí, které navazují na problematiku bezpečnosti potravin, zaznamenala od roku 2010, kdy byla schválena **Strategie zajištění bezpečnosti potravin a výživy na období let 2010–2013 a poté další na roky 2014–2020**, výrazný vývoj, jiné nikoliv. V řadě případů jde o vývoj pozitivní, v některých případech se však situace nelepší. Předkládaný dokument na tyto trendy reaguje – charakterizuje příležitosti a současně definuje slabá místa, která je potřeba odstranit. Při plánování aktivit je bráno v úvahu veřejné zdraví, dopad a účinek zamýšlených aktivit, podmínky ČR a oprávněné zájmy všech zúčastněných stran.

Opatření a aktivity v oblasti výživy navazují na dokument **Zdraví 2020** – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí. Tento dokument vychází z programu Světové zdravotnické organizace (WHO) „Zdraví 2020“, který klade důraz na zlepšení zdraví a životní pohody obyvatel, snížení nerovnosti v oblasti zdraví a posílení role veřejného zdravotnictví. Aktuální východiska definuje nový dokument Ministerstva zdravotnictví **Zdraví 2030**, který Strategie doplňuje.

S bezpečností potravin souvisí další strategické materiály ČR, **Národní akční plán k bezpečnému používání pesticidů 2018–2022** pro oblast přípravků na ochranu rostlin, respektive **Akční plán Národního antibiotického programu na období 2018–2022**.

2.4. Vývoj při tzv. nulové variantě

Cílem Strategie je vytváření a posilování systému bezpečnosti potravin tak, aby byly uváděny na trh pouze bezpečné potraviny a veřejnost měla důvěru v systém zajištění bezpečnosti potravin.

Systém je dynamický a prochází kontinuálním vývojem, na který je třeba reagovat. Je potřeba si uvědomit, že přístup k bezpečnosti potravin je v celé EU podobný, protože vychází ze stejných východisek. Potraviny vyrobené českými výrobci budou uplatnitelné na trzích dalších zemí EU pouze v případě, pokud nikdo nebude funkčnost českého systému zajištění bezpečnosti potravin zpochybňovat. Je proto zřejmé, že kompetentní orgány ČR musí sledovat aktuální trendy a postupně přijímat změny a adaptovat se na vyvíjející se podmínky, tak jak se vyvíjí celý systém v rámci EU.

V základních parametrech je systém bezpečnosti potravin a výživy v ČR zcela funkční. Znamená to, že i v případě, že Strategie nebude implementována, budou nadále všichni účastníci systému fungovat ve stávajících podmínkách (bude omezeným způsobem fungovat vědecké poradenství s velmi omezenou kapacitou pro provádění hodnocení rizik, bude fungovat oblast legislativní i úředních kontrol a nadále budou existovat informační zdroje pro veřejnost). Jinak řečeno, odborné útvary a struktury budou i nadále vykonávat činnost vycházející z konkrétních platných legislativních aktů tak, jak byla vytvořena po roce 2000. Nebude však k dispozici aktualizovaný jednotný rámec podporující konkrétní okruhy bezpečnosti potravin, které se tak mohou stát zranitelnými a neplnit řádně svoji funkci. Nebude k dispozici jednotná státní politika zohledňující potenciální hrozby vývoje, čímž bude vyloučena možnost se na ně připravit a dostatečně rychle reagovat. Nebude k dispozici jednotná státní politika ochrany spotřebitele s potenciálními důsledky na jeho zdraví a nízkou důvěrou v možnost ochrany ze strany státu. Ohrožena bude především udržitelnost hodnocení rizik a vůbec fungování uceleného vědeckého poradenství nezbytného pro rozhodnutí konaná v rozsahu celého potravinového řetězce (dle požadavku nařízení (ES) č. 178/2002).

2.5. Souhrn výsledků klíčových analýz

Ve svém dlouhodobém horizontu vychází Strategie z dokumentu Společného výzkumného střediska EK (Joint Research Centre, JRC) s názvem „**Dosažení bezpečnosti potravin a výživy EU v roce 2050 – budoucí výzvy a politika připravenosti**“, jež má za cíl pomoci při vytváření potravinových politik či hodnocení a přizpůsobení stávajících politik a tvorbě regulačního rámce do roku 2050.

Studie zohledňuje řadu obecně působících vlivů, jako je světový obchod, ekonomická situace EU, struktura agro-potravinového řetězce, použití technologií, sociální soudržnost, hodnota potravin, klimatické změny, případné vyčerpání přírodních zdrojů či růst světové populace.

Hodnota potravin odráží význam, který spotřebitelé přikládají při výběru potravin ceně, chuti, vhodnosti, udržitelnosti životního prostředí, účinkům na zdraví, spravedlivému obchodu (fair trade), etickým praktikám, dobrým životním podmínkám zvířat atd. Vlastní studie je založena na metodologii vývoje scénářů potravinové politiky zahrnujících 4 možné přístupy:

- **Globální pojetí** předpokládá propojený globální potravinový řetězec se zvýšeným světovým obchodem a koncentrovaným potravinářským průmyslem (pokračující trend stávající situace EU);
- **Regionální pojetí** zohledňuje příklon k soběstačnosti a vzdání se významných mezinárodních obchodních dohod (na základě modelu vyčerpání přírodních zdrojů a klimatických změn s dopady na populaci);
- **Partnerské pojetí** zvažuje ekonomicky slabou EU s úzkými obchodními vztahy a vazbami na potravinovou politiku silných globálních hráčů a malým obchodem se zbytkem světa. Stagnace evropské ekonomiky by přispěla ke ztrátě důležitosti EU v geopolitické a obchodní oblasti, zvláště v zemědělství a potravinářství;

- **Pharma Food pojetí** potravinové politiky předpokládá svět s globalizovaným obchodem, silnou ekonomikou EU a populací, která usiluje o zdravý životní styl. Lidé se obrací k funkčním, zpracovaným potravinám a dokonce potravinám s přidanými farmaceutickými látkami (“phoods”); někdy z důvodu omezení čerstvé produkce, jindy cíleně v rámci přizpůsobení osobního dietního režimu zaměřeného na optimalizaci svého zdravotního stavu.

Analýza jednotlivých scénářů a výzev odhalila řadu společných problémů. Tyto **klíčové poznatky** jsou výchozím bodem pro přizpůsobení současného rámce bezpečnosti potravin a výživy:

Legislativní rámec upravující bezpečnost potravin je vhodně a solidně připraven

Obecné zásady právních předpisů EU v oblasti bezpečnosti potravin se vztahují na všechny podstatné prvky k zajištění bezpečnosti potravinového a krmivového řetězce. Další zlepšení se nabízí poskytováním pokynů nebo prostřednictvím legislativních aktů (např. provádění koncepce HACCP se v jednotlivých členských státech EU i v potravinářských odvětvích liší).

Nutnost opatření ke zlepšení účinnosti výživových politik EU

S ohledem na očekávané zvýšení výskytu nepřenosných nemocí souvisejících s výživou a následnými zdravotními a ekonomickými dopady, se jako vhodný jeví zásah prostřednictvím regulačních nebo neregulačních opatření (nutriční gramotnost, zdanění potravin s vysokým obsahem určitých živin, pobídky k nákupu určitých potravin). Mezi opatření, které je nutno nadále rozvíjet, patří i legislativní úprava regulace nabídky potravin ve školních nápojových a potravinových automatech a bufetech, která byla zavedena v roce 2016 ve spolupráci Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Harmonizace přístupu k posuzování rizik (včetně zohlednění přínosu pro zdraví a sociálně-ekonomických souvislostí)

Budoucí vývoj hodnocení rizik předpokládá rozšíření informačního základu prostřednictvím účinného získávání příslušných dat, dalším rozvojem přístupů k řešení kumulativních účinků dlouhodobého nebo chronického vystavení nízkým hladinám chemikálií nebo chemických směsí apod. Budoucí postupy hodnocení rizik by měly zahrnovat i hodnocení přínosů pro zdraví, zohledňovat socio-ekonomické důsledky a možné rozdílné dopady na muže a ženy, vliv na zabezpečení potravinami, faktory životního prostředí a dopad na inovace.

Stanovit vhodné a harmonizované měřítko pro monitoring výkonu bezpečnosti potravin

Snaha o nalezení a začlenění ukazatelů, které by charakterizovaly fungování systému bezpečnosti potravin v celé EU. Částečně lze již dnes využít vývoj výskytu nemocí způsobených potravinami, počet patentovaných technologií spjatých s novými potravinami (novel food), počet stažení potravin atd., které dávají signál k případné úpravě systému.

Vytvořit účinný systém včasného varování před vznikajícími riziky na úrovni EU

Snaha o vytvoření aktivního nástroje, který by mohl zachytit už slabé signály přenášené z různých zdrojů (např. informace o syndromech nemocí v populacích lidí nebo zvířat na základě vyhledávání v elektronických médiích, na webu apod.) s možností využití pro včasnou identifikaci vyvíjejícího se incidentu v oblasti bezpečnosti potravin.

Přizpůsobení systému úředních kontrol a inspekcí budoucím potřebám

Zaměření kontrolních systémů na preventivní řízení procesů a nikoli na testování konečných produktů s cílem zvýšit výkonnost stávajícího systému. Do této oblasti spadá např. elektronický obchod (e-commerce).

Investice do vzdělávání v oblasti bezpečnosti potravin a výživy pro veřejnost

Vzdělávání je klíčovým prvkem nezbytným pro přípravu systému bezpečnosti potravin a výživy pro budoucnost. Poskytování objektivních a komplexních informací tvoří základ pro zapojení spotřebitelů do formování budoucího potravinového systému, včetně informované debaty o nových potravinách (novel food) a technologiích. Vzdělávání v oblasti výživy může spotřebitelům umožnit rozhodovat se o zdravých stravovacích návycích a volbě životního stylu. U vzdělávacích aktivit je potřebné brát ohled na rozdílný přístup žen a mužů k vlastnímu zdraví, jejich specifické potřeby v této oblasti a na eliminaci možných negativních genderových stereotypů.

Specifickou oblastí je specializované odborné vzdělávání a jeho úroveň. Ztráta vědeckých a technologických odborných znalostí v EU by mohla mít vážné důsledky na potravinový systém, zvýšenou zranitelnost k podvodům, nepřiměřené použití nových technologií vedoucí k ohrožení bezpečnosti potravin, stejně jako negativní dopady na ekonomiku EU, vzhledem k ústřední roli, jakou v ní potravinový systém zaujímá.

Do budoucna je potřeba mít na zřeteli následující potenciální výzvy:

- 🍌 Udržitelnost současného systému bezpečnosti potravin v globálním světě
- 🍌 Vhodnost současných postupů EU pro posuzování rizik nových složek potravin, potravinářských výrobků a technologií souvisejících s potravinami
- 🍌 Ztráta vědeckého a technologického know-how v Evropě
- 🍌 Množství dostupných nepovinných informací o potravinách a tím současně větší podíl zavádějících informací
- 🍌 Neposkytnutí přiměřených informací o bezpečnosti potravin spotřebiteli
- 🍌 Neadekvátní gramotnost v oblasti bezpečnosti potravin a výživy, ztráta potravinových tradic a vyšší míra nespolehlivých zdrojů informací
- 🍌 Vyšší míra spoléhání se v případě bezpečnosti potravin na osoby zapojené do jejich výroby
- 🍌 Strava založená především na vysoce zpracovaných potravinách a případná snížená dostupnost čerstvých produktů
- 🍌 Rozdíly v zacházení s potravinami ve třetích zemích, kde platí rozdílné normy bezpečnosti potravin
- 🍌 Schopnost provádět úřední kontroly potravin
- 🍌 Omezování potravinového odpadu a plýtvání s potravinami
- 🍌 Opětovné zavádění potravinového odpadu a dalších organických zbytků do potravinového řetězce z pohledu možných dopadů na bezpečnost potravin
- 🍌 Používání recyklovaných plastů
- 🍌 Tlak na udržitelnost produkce potravin a s ní související dopady na bezpečnost potravin

3. Vize a základní strategické směřování

Zajistit bezpečnost potravin je povinností provozovatelů potravinářských podniků, a proto nemůžou tuto roli suplovat orgány státní správy. Jejich úkolem je zajistit stabilitu a transparentnost systému bezpečnosti potravin, který provozovatelům potravinářských podniků nastaví jasná pravidla, aby byly potraviny, které uvádí na trh, bezpečné. To je společným primárním cílem, ke kterému směřují všechny aktivity a cíle navržené strategií.

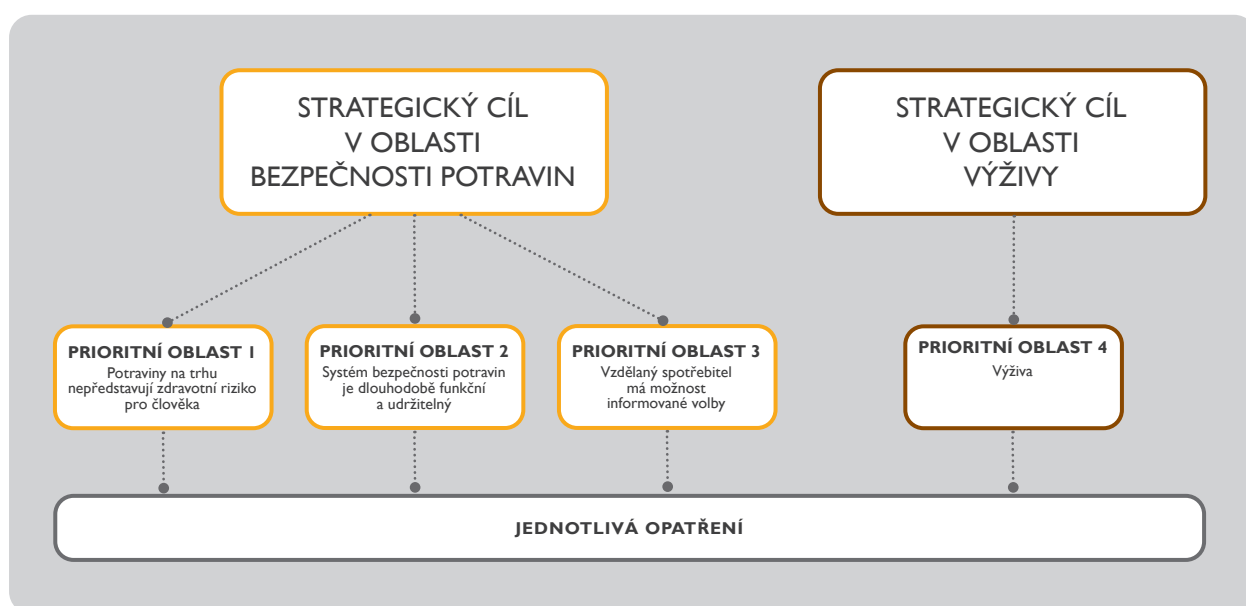
K tomuto cíli je možné dospět realizací dílčích opatření a cílů. Tato opatření a cíle je nezbytné definovat s ohledem na naše potřeby a možnosti, které jsou vymezené technickými, personálními a finančními kapacitami, jež jsou v řadě oblastí velmi omezené. Pokud toto vezmeme do úvahy, můžeme konstatovat, že Česká republika je velice silná v oblasti managementu rizika a komunikaci o riziku, naopak v oblasti hodnocení rizik se potýká s finančním i personálním deficitem.

Proto místo široce pojaté koncepce s intervencemi v mnoha oblastech navrhujeme soustředit se na několik hlavních oblastí a jejich rozvoj. Definovány jsou proto dva strategické cíle a v nich čtyři prioritní oblasti. Pro každou prioritní oblast budou stanoveny konkrétní opatření, která bude definovat akční plán.

3.1. Vize

Spotřebitelé očekávají, že potraviny, které si kupují v obchodech, jsou bezpečné. Toto očekávání se opírá o základní premisu potravinového práva, tedy že na trh mohou být uváděny pouze bezpečné potraviny. Zkušenosti, které spotřebitelé získali od zavedení současného systému bezpečnosti potravin po roce 2000, toto očekávání naplňují. Přesto občas čelíme problémům s bezpečností potravin, které mají kvůli jednotnému trhu EU velice často mezinárodní přesah.

Vize: Robustní, flexibilní a dlouhodobě udržitelný systém bezpečnosti potravin zajišťuje, že provozovatelé potravinářských podniků uvádí na trh pouze bezpečné potraviny. Spotřebitelé sami aktivně vyhledávají snadno dostupné informace o potravinách, díky kterým mají možnost informované volby. Nabídka potravin umožňuje správnou výživu podporující zdraví populace a vybraných rizikových skupin obyvatelstva.

3.2. Strategické cíle

Strategické cíle předpokládají zapojení veřejnosti i zúčastněných stran do tvorby a využívání informací souvisejících s potravinami, rozšiřování vědecké a informační základny a optimalizace přístupu k datům, podpory budování vědeckých kapacit pro hodnocení rizik, řízení rizik a jejich komunikaci, přípravy na budoucí výzvy v hodnocení rizik a celkového vytváření prostředí spolupráce a pracovní kultury podporující stanovené cíle.

Strategické cíle se současně nesnaží pokrýt celé spektrum témat, které s problematikou bezpečnosti potravin a výživou souvisí.

3.2.1. Strategický cíl I

V rámci nabídky bezpečných, kvalitních a cenově dostupných potravin je prvním **strategickým cílem** umožnění výroby a uvádění pouze bezpečných potravin na trh, poskytování ověřených informací o bezpečnosti a kvalitě potravin a tím posílení ochrany spotřebitelů, jejich oprávněných zájmů a důvěry v systém bezpečnosti potravin a jeho udržitelnost.

3.2.2. Strategický cíl 2

Strategickým cílem v **oblasti výživy** je prioritní zaměření na správnou výživu podporující zdraví populace a vybraných rizikových skupin obyvatelstva se zvýšením efektivnosti podpory a ochrany zdraví, zdravotní osvěty a prevence nemocí, které souvisejí s výživou a stravováním.

3.3. Prioritní oblasti

1. Potraviny na trhu nepředstavují zdravotní riziko pro člověka

Účelem systému zajištění bezpečnosti potravin je maximálně eliminovat rizika pro zdraví lidí. Zkušenosti ukazují, že největší rizika představují chemická a mikrobiologická nebezpečí, kterým by měla být věnována naše pozornost především. Všechna nebezpečí nedokážeme zcela eliminovat, dokážeme však snížit související rizika na akceptovatelnou úroveň. Zejména u chemických látek však některá rizika nejsou dosud známá, nebo není zcela objasněn princip jejich negativního účinku.

2. Systém bezpečnosti potravin je dlouhodobě funkční a udržitelný

Tato oblast cílí na samotnou podstatu systému bezpečnosti potravin, jeho základní prvky, klíčové subjekty a jejich schopnost dlouhodobě plnit své úkoly. Pro naplnění této priority je nezbytná stabilita právního prostředí, jasně definované role a kompetence jednotlivých subjektů a vazby mezi nimi. Základem je posilování efektivní spolupráce mezi všemi organizacemi, které jsou do systému zapojené. Současně je nezbytné systém přizpůsobovat měnícím se podmínkám, které jsou formovány především mnoha globálními vlivy, jež nedokážeme na národní úrovni ovlivnit. Pro dosažení strategického cíle I je tato prioritní oblast klíčová.

3. Vzdělaný spotřebitel má možnost informované volby

Z výsledků hodnocení obecného potravinového práva, které proběhlo v roce 2018, vyplynulo, že komunikaci o rizicích spojených s potravinami veřejnost obecně nepovažuje za dostatečně účinnou, což má dopad na důvěru spotřebitelů ve výsledky analýzy rizika. Je proto nezbytné zajistit v celém průběhu analýzy transparentní, průběžnou a inkluzivní komunikaci o riziku, do níž se zapojí osoby, které provádějí hodnocení rizika, a osoby, které provádějí řízení rizika. To by mělo vést k zajištění vysoké úrovně ochrany lidského zdraví a zájmů spotřebitelů.

Existující systém zajištění bezpečnosti potravin je natolik robustní, že umožňuje, aby se při dodržování legislativně daných pravidel ke spotřebiteli dostaly pouze bezpečné potraviny. Tato pravidla pokrývají celý řetězec „od vidlí po vidličku“. Současně však v maloobchodě, kde zpravidla spotřebitelé potraviny nakupují, dosah těchto pravidel končí a zodpovědnost za bezpečnost potravin přebírá spotřebitel. Je proto evidentní, že vzdělávání spotřebitelů nesmí být opomíjeno.

4. Výživa

Dodržování zásad správné výživy je základním předpokladem udržení dobrého zdravotního stavu a prevence rozvoje nemocí pramenících z neadekvátního nutričního chování. V současné době patří mezi nejzávažnější onemocnění především nadváha a obezita, ale u části populace i malnutrice a řada chronických neinfekčních onemocnění. To zahrnuje mimo jiné onemocnění srdce a cév, cukrovku 2. typu, hypertenzní nemoc, poruchy příjmu potravy u mladistvých, zubní kazivost, osteoporózu či nádorová onemocnění. Sumárně tato onemocnění představují nejčastější příčinu onemocnění a úmrtí v ČR (podobně jako v celém evropském regionu). Jako taková představují řádově větší společenský a také ekonomický problém, ve srovnání s problematikou bezpečnosti potravin, která je obecně v EU na vysoké úrovni.

Je proto v zájmu státu, aby obyvatelstvu, producentům i zpracovatelům potravin, poskytl vědecky podložené informace k zajištění nejen kvantitativně, ale i kvalitativně adekvátní výživy. To vše se zohledněním kulturně historických tradic, společenského, ale i ekologického a nesporně i ekonomického hlediska (udržitelnost produkce potravin).

4. Popis cílů v jednotlivých prioritních oblastech

4.1. Prioritní oblast I: Potraviny na trhu nepředstavují riziko pro zdraví člověka

Zatížení potravních řetězců chemickými látkami se snižuje

Člověk je každý den vystavován působení chemických látek, z nichž řada představuje zdravotní riziko. V potravinách se chemické látky mohou vyskytovat přirozeně nebo jako kontaminanty z vnějšího prostředí. Některé jsou „jen“ toxické, jiné jsou např. karcinogenní, mutagenní nebo negativně ovlivňující endokrinní systém. Právě tato skupina látek staví na hlavu klasický vztah mezi velikostí dávky a účinkem, protože pro endokrinní systém jsou velmi často riziková již velmi malá množství těchto látek. Velkým tématem se stala problematika kombinovaných účinků koktejlů chemických látek, a jakým způsobem posuzovat související rizika.

V současné době nedokážeme zcela efektivně zamezit pronikání chemických látek do potravinových řetězců. Naším cílem proto musí být chemická nebezpečí co nejlépe poznat, abychom znali mechanismus jejich účinku, a kontaminaci potravin, pokud možno, minimalizovat.

Důležitým nástrojem, díky kterému máme poměrně detailní přehled o kontaminaci potravních řetězců, je monitoring cizorodých látek. Na něm spolupracují organizace resortů zemědělství a zdravotnictví. Díky němu jsme z dlouhodobého hlediska schopni posoudit vývoj kontaminace potravních řetězců (některá data jsou z 90. let 20. století). Podle výsledků monitoringu cizorodých látek se celková zátěž chemickými látkami z potravin dlouhodobě snižuje. Tento pozitivní trend je zřejmý. Každoročně je detekováno pouze zhruba 1 % potravin, které obsahují kontaminanty v množství přesahujícím maximální limity.

Díky datům z monitoringu cizorodých látek víme, jaká je situace u jednotlivých skupin chemických látek. Nadlimitní nálezy jsou ojedinělé, nicméně pozitivních výsledků (situace, kdy je laboratorní analýzou zjištěno změřitelné množství látky, avšak v množství nepřesahujícím stanovené maximální limity) je stále řada. Problém je především s těžkými kovy, mykotoxiny, dusičnany či procesními kontaminanty (látkami vznikajícími při výrobě potravin). Naproti tomu víme, že v ČR nejsou vážnější problémy s perzistentními organickými polutanty či rezidui veterinárních léčiv v potravinách živočišného původu. Celkově se tedy pomalu dostáváme na určitou minimální úroveň, pod kterou se bude možné z technologických důvodů dostat jen velmi obtížně.

Na rozdíl od jiných nežádoucích látek sleduje každý členský stát EU jiné kontaminanty v potravinách. Získaná data proto neumožňují výsledky účinně porovnat. I proto je v současné době připravováno prováděcí nařízení EU, které stanoví pravidla pro kontroly kontaminujících látek v potravinách (živočišných i ostatních) a stanoví jednotnou minimální četnost kontrol. Víceleté národní plány pro kontaminanty v potravinách, které budou členské státy vypracovávat podle tohoto nařízení, budou poprvé aplikovány v roce 2023.

Dílčí oblasti, kde je možné zátěž snížit, však existují. Nejvýznamnější z nich představují rezidua pesticidů a jejich metabolitů, která byla v roce 2018 detekována zhruba v 75 % vzorků potravin. Tyto látky jsou velmi přísně posuzovány před jejich povolením a mají stanovené nízké maximální limity reziduí tak, aby bylo ochráněno zdraví lidí. Stejně jako u jiných chemických látek i zde však existují otázky související s mechanismy jejich účinku: až už jde o účinky nízkých dávek či kumulativní účinky tzv. koktejlů pesticidů. I proto je žádoucí počet pozitivních vzorků zatížení potravin rezidui pesticidů a jejich metabolitů dále snižovat.

Podobná situace je v mnoha zemích EU. Proto byla již v roce 2009 přijata směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/128/ES, kterou se stanoví rámec pro činnost Společenství za účelem dosažení udržitelného používání pesticidů. Na jejím základě byl ve všech členských státech přijat národní akční plán (NAP) k bezpečnému používání pesticidů, tedy soubor opatření ke snížení nepříznivého vlivu přípravků na ochranu rostlin. Jednou z oblastí, na které je český NAP zaměřen, je právě ochrana zdraví lidí proti následkům konzumace potravin s nadlimitním obsahem reziduí a sledování potravin s obsahem reziduí, jejichž konzumace by mohla přinášet zdravotní rizika.

Zdrojem kontaminace potravin může být také obal či jiné materiály a předměty ve styku s potravinami, ze kterých se mohou uvolňovat chemické látky. Obdobně jako v jiných oblastech proto EU přijala silný právní rámec, jehož cílem je zajistit, aby nejen obaly, ale i další materiály a předměty ve styku s potravinami, včetně aktivních a inteligentních materiálů a předmětů, byly vyrobeny tak, aby neuvolňovaly své složky do potravin v množstvích, která by mohla ohrozit zdraví lidí, způsobit nepříjemnou změnu ve složení potravin nebo způsobit zhoršení organoleptických vlastností potravin.

Mezi chemickými látkami mají zvláštní postavení potravinářské přídatné látky (potravinářská aditiva). Tyto látky se běžně nekonzumují jako potraviny, ale výrobci je do potravin přidávají záměrně za konkrétním technologickým účelem (např. získání barvy, prodloužení trvanlivosti, vylepšení konzistence či lepší propojení jednotlivých složek atd.). V mnoha případech by bez aditiv nebylo konkrétního produktu možné vyrobit.

Právní předpisy EU používání přídatných látek velmi přísně regulují. Používat je proto možné pouze přídatné látky, které byly pro použití v potravinách schváleny, přičemž zařazení přídatné látky na seznam povolených aditiv vždy předchází posouzení její bezpečnosti. Součástí schválení je také stanovení skupin potravin, do kterých může být konkrétní látka přidána a maximální množství látky, které je možné použít. Pro některé přídatné látky není stanoveno nejvyšší povolené množství konkrétní číselnou hodnotou. Při výrobě potravin se v takovém případě uplatňuje zásada *quantum satis*, tzn., použije se pouze nezbytně nutné množství.

Potravinářská aditiva jsou při používání v nejvyšším povoleném množství a v povolených potravinách bezpečná. Jde nicméně o látky, jejichž přidávání do potravin by mělo být minimalizováno. Také proto dochází k průběžnému přehodnocování jejich bezpečnosti a v případě pochybností je jejich používání ukončováno. Spotřebitelé tuto problematiku vnímají velmi citlivě a tlačí na minimalizaci používání a jejich nahrazování přírodními látkami.

Mikrobiální nebezpečí jsou efektivně omezována

Mikroorganismy jsou jednobuněčné a mnohobuněčné organismy, které nejsou schopny tvořit funkčně diferencované tkáně nebo pletiva. Patří sem především bakterie; významná rizika přináší také řasy, kvasinky, plísně, viry. Jejich společným znakem jsou velmi malé rozměry. Ke svému životu potřebují určité podmínky, mezi které patří teplota, pH prostředí, obsah vody a potřeba kyslíku. Například uložením potravin do chladničky prodloužíme délku skladovatelnosti, povařením zajistíme jejich zdravotní nezávadnost apod.

Mikroorganismy jsou všudypřítomné a většina z nich není pro zdraví člověka nebezpečná. Některé z nich však riziko představují, a právě ty způsobují nejvyšší počet akutních onemocnění, které je možné přímo spojit s potravinami. Nebezpečné jsou tzv. patogenní mikroorganismy, tedy ty, které jsou schopné způsobit onemocnění a otravy.

Alimentární nákazy a otravy vznikají při konzumaci potravin a tekutin, které byly infikovány mikroorganismy. Dokážou způsobit různá infekční onemocnění a otravy, jejichž průběh a závažnost ovlivňuje druh a množství přijatých mikroorganismů a individuální reakce organismu. K infikování potravin může dojít primární nebo sekundární kontaminací. Za primární označujeme kontaminaci, při které se mikroorganismy vyskytují již v surovině

nebo ve vodě, kterou používáme k přípravě pokrmů. Primární kontaminace je častěji spojena s potravinami živočišného původu, především masem (nejčastěji drůbežím) a vejci, které kontaminují mikroorganismy z nakažených zvířat.

Sekundární kontaminace vzniká přenesením choroboplodných zárodků nevhodnou manipulací s potravinou při zpracování, skladování a distribuci. Příčinou bývá tzv. křížová kontaminace, tedy křížení čistého a nečistého provozu (typicky krájení syrové zeleniny na prkénku, na kterém bylo porcováno syrové maso). Sekundární kontaminace je mnohem častější než primární, protože je spojena především s nesprávnou manipulací s potravinami v domácnostech. To už však není odpovědností provozovatele potravinářského podniku, ale individuální odpovědností spotřebitelů.

Pro zajištění bezpečnosti potravin má proto větší význam primární kontaminace, které je možné zabránit či ji minimalizovat již v zemědělské prvovýrobě, případně při výrobě potravin. Proto jsou právní rámec i systémy managementu bezpečnosti potravin nastaveny tak, aby do potravinového řetězce vstupovala jen minimálně kontaminovaná surovina a ke spotřebiteli se nedostaly potraviny kontaminované nežádoucími mikroorganismy. Zejména u potravin, které nejsou prodávány tepelně ošetřené (syrové maso a masné výrobky, vejce, mléko z mlékomatů), není možné 100% zaručit, že nebudou obsahovat žádné nežádoucí mikroorganismy, avšak je nutné jejich množství minimalizovat a vyloučit přítomnost těch nejnebezpečnějších. Nařízení Komise č. 2073/2005 ze dne 15. listopadu 2005 o mikrobiologických požadavcích na potraviny stanovuje mikrobiologická kritéria pro některé mikroorganismy. Mikrobiologickým kritériem je myšleno kritérium, které vymezuje přijatelnost produktu, partie potravin nebo procesu na základě nepřítomnosti, přítomnosti či počtu mikroorganismů nebo na základě množství jejich toxinů/metabolitů na jednotku/y hmotnosti, objemu, plochy či partie. Jsou-li mikroorganismy přítomné na povrchu potraviny či v ní, může při nesprávném nakládání dojít k jejich rozmnožení až na množství, které může způsobit onemocnění či otravu.

Nejčastěji se vyskytují alimentární onemocnění způsobená bakteriemi (kampylobaktery, salmonelami, E. coli, listeriemí atd.) a viry (např. virová hepatitida E, rotaviry, kaliciviry). Počty zdokumentovaných případů jdou jen v ČR do desítek tisíc.

Tab. 1: Počet alimentárních nákaz za rok (2018)

Kampylobakteriόza	23780
Salmonelόza	11359
Virové střeνnί infekce	9694
Jiné bakteriálnί střeνnί infekce	8116
Gastroenteritida susp. infekčnίho puvodu	2448
Enterobiόza	1085
Akutnί hepatitida E	272
Jiné bakteriálnί otravy z potravin	237
Legionelόza	213
Hepatitida A	211
Shigelόza	145

Zdroj: SZÚ

Zdrojem kontaminace potravin živočišného původu mikroorganismy může být člověk, zvířata, ze kterých jsou tyto potraviny získávány nebo ty, se kterými jsou v kontaktu, okolí a životní prostředí. Kontaminované ale samozřejmě také mohou být potraviny jiného než živočišného původu. Mezi rizikové faktory, kterými mohou být plodiny při prvovýrobě v různých růstových fázích kontaminovány patogeny, patří např. klimatické podmínky (např. silné deště), používání neošetřeného nebo nedostatečně ošetřeného hnoje nebo kompostu, používání vody kontaminované odpadními vodami, či kontakt se zvířaty, která jsou přenašeči nákazy (domácími nebo divokými), kontaminace a křížová kontaminace způsobená sklízecími stroji, vybavením nebo osobami manipulujícími s potravinami během sklizně nebo po ní. Z výše uvedeného je patrné, že zdraví lidí je spojeno se zdravím zvířat a životním prostředím.

Zvláště významné jsou patogenní mikroorganismy přenosné ze zvířat na člověka přímým kontaktem nebo potravou, vodou a životním prostředím, které mají největší dopad na veřejné zdraví a související zásadní dopady sociálně-ekonomické. Prevence a regulace chorob u zvířat je tedy současně prevencí onemocnění lidí a je považována za jednu z priorit EU. Přístup „Jedno zdraví“ (One Health Approach) je jedním ze základů moderního systému bezpečnosti potravin.

Sdílení původců onemocnění mezi zvířaty a lidmi a z toho vyplývající úzká provázanost zdraví zvířat a lidí je zdrojem jednoho z největších nebezpečí, které již omezuje a i do budoucna bude ohrožovat naši schopnost s původci onemocnění efektivně bojovat. Rozvoj rezistence mikroorganismů vůči antimikrobikům způsobilo především nadměrné a nesprávné používání antibiotik, zejména v chovu hospodářských zvířat (antibiotika používaná jako profylaxe a k podpoře růstu) a špatné postupy pro zvládnutí infekcí v humánní i veterinární medicíně. Nebudou-li přijata žádná opatření, může si antimikrobiální rezistence v roce 2050 vyžádat celosvětově až 10 milionů úmrtí ročně. Jedním z cílů přístupu „Jedno zdraví“ je proto zajistit, aby léčba infekcí u lidí i zvířat zůstala účinná, snížit vznik a šíření antimikrobiální rezistence a posílit vývoj a dostupnost nových účinných antimikrobiálních látek uvnitř i vně EU.

Disponujeme aktuálními daty o potravinách

Klíčovým vstupem do posuzování a hodnocení bezpečnosti potravin jsou data, především data o přítomnosti nežádoucích látek v potravinách (přirozeně se vyskytujících látek v potravinách, kontaminantů, reziduí), a dále data o složení a spotřebě potravin. Tato data jsou získávána pravidelným dlouhodobým monitoringem (např. monitorovací programy ministerstev zdravotnictví, zemědělství a životního prostředí), ve zvláštních případech ve výzkumných pracovištích, ale také, při splnění určitých podmínek, i v rámci rutinní kontrolní činnosti v celém řetězci od prvovýroby až po spotřebu potravin. Jedinou roli hraje získávání údajů přímo u skupin spotřebitelů prostřednictvím epidemiologických studií. Na získávání primárních dat se podílejí odborné instituce z celé ČR, orgány státního dozoru a vysoké školy. Řada těchto dat je v ČR pouze omezeně dostupná nebo jsou zastaralá. Například data o individuální spotřebě potravin pro hodnocení zdravotních rizik pocházejí z roku 2004, což omezuje jejich využití dnes. Přitom otázka získávání, nakládání, využívání a sdílení dat, které souvisí s potravinami, je zásadním tématem mezinárodní spolupráce. Na základě platných právních předpisů již v řadě případů ČR svá data sdílí v rámci EU prostřednictvím jejich zaslání Evropské komisi a Evropskému úřadu pro bezpečnost potravin. Systémy sběru a předávání dat jsou na evropské úrovni harmonizovány pouze částečně a je to oblast, které je nyní věnována velká pozornost.

Diskuse mezi členskými státy v pracovních orgánech EFSA se zabývají možnostmi větší harmonizace a propojení sběru dat. Představované vize ideálního budoucího systému sběru dat hovoří o společném systému, který funguje na základě společných pravidel vycházejících z právních předpisů harmonizovaných na úrovni EU. Takový systém využívá standardizované modely a moderní technologie. Zásadní otázkou je rychlost přístupu k datům, do budoucna by data měla být zachycena v digitální formě již v místě jejich vytvoření a předávána dále v reálném čase. Velkou výzvou je nalézt rovnováhu mezi bezpečností a důvěrností dat na straně jedné a jejich interpretací na straně druhé.

Bude třeba zahájit diskusi o aplikovatelnosti těchto přístupů do sběru dat v ČR a více využívat informační technologie jako součást systému bezpečnosti potravin. Jde o výzvu a příležitost pro organizace produkující data změnit svůj přístup ke správě (governance) dat.

Pozornost je věnována novým nebezpečím

Probíhající pandemie COVID-19 zdůrazňuje význam **sledování nově se objevujících nebezpečí** a zkoumání rizik, která představují. Šíření původců onemocnění usnadňuje globalizace obchodu a dostupnost cestování, podporované měnicími se klimatickými podmínkami, které umožňují jejich přežívání v chladnějších oblastech. Nemusí však jít pouze o nové biologické původce, ale třeba také o chemické látky, které jsou v běžných dávkách považovány za bezpečné, ale v řádově nižších dávkách negativně ovlivňují endokrinní systém člověka. Stále větší pozornost je také věnována problematice mikroplastů, které se stávají celkem běžným kontaminantem všeho, včetně vody. V současné době není zcela jasný vliv jejich konzumace na zdraví lidí a pro výrobce potravin není stanovena žádná povinnost se mikroplasty zabývat.

Důležitá je zpětná vazba od spotřebitelů. Centrum zdraví, výživy a potravin Státního zdravotního ústavu (SZÚ) od roku 2015 provozuje systém Nutrivigilance CZ, jehož podstatou je sběr a analýza informací o nežádoucích zdravotních účincích (primárně neinfekčního původu) vybraných druhů potravin způsobených jejich konzumací. Prostřednictvím webového portálu <http://nutrivigilance.szu.cz> mohou spotřebitelé jednak nahlásit zdravotní problémy spojené s konzumací potravin a z již dostupných hlášení také zjistit, zda jejich zdravotní problémy skutečně mohou způsobovat potraviny. Systém však potřebuje inovaci a propojení s dalšími zeměmi EU. V současnosti existuje střídmá, ale pravidelná výměna dat mezi některými zeměmi EU. ČR je napojena na systém nutrivigilance ve Francii, kde je hlášení incidentů zdravotníky již povinné (pozn. farmakovigilance je v ČR povinná).

4.2. Prioritní oblast 2: Systém bezpečnosti potravin je funkční a udržitelný

Další rozvoj systému při uplatňování principů analýzy rizik

Systém bezpečnosti potravin vychází z analýzy rizik, která je procesem skládajícím se ze tří vzájemně propojených součástí: hodnocení rizika, řízení rizika a sdělování o riziku. Všechny tři prvky je nezbytné rozvíjet současně.

Hodnocení rizika se rozumí vědecky podložený proces, jehož cílem je riziko podrobně popsat, aby jej bylo možné účelně ovlivňovat. Proces se skládá ze čtyř kroků: identifikace nebezpečí, popis nebezpečí, hodnocení expozice a odhad rizika. Analýza a hodnocení rizik je vysoce specializovaná oblast. Kvalitativně a časově nejnáročnější hodnocení rizik provádí v rámci EU úřad EFSA prostřednictvím expertní činnosti svých odborných panelů. Česká republika provádí tuto činnost na specializovaných profesních či výzkumných pracovištích. Cílem Strategie je vytvořit obecně tematicky a odborně vhodné prostředí. Nezabývá se tedy jednotlivými konkrétními případy, stanovisky či konkrétní metodologií hodnocení rizik.

Vědecké poradenství je v rámci resortu zemědělství poskytováno prostřednictvím vědeckých výborů, které soustředí přední české odborníky. Je potěšující, že se v roce 2016 podařilo najít dlouhodobé řešení jejich financování. Úkolem pro nadcházející období je především zajistit personální stabilitu vědeckých výborů. Také dále prohloubit zapojení organizací ČR v systému bezpečnosti potravin do činnosti vědeckých výborů ve smyslu definování jejich úkolů a posílit formální sílu jejich výstupů. V rámci Ministerstva zdravotnictví vědeckou a výzkumnou činnost provádí jím přímo řízená organizace Státní zdravotní ústav, který současně provádí bezplatné hodnocení zdravotního rizika na základě požadavků Ministerstva zemědělství nebo jím řízených dozorových orgánů (SZPI a SVS).

V ČR je pozornost věnována především oblasti **řízení rizik**, které má přímý dopad na právní systém, podnikatelské prostředí a subjekty.

Právní předpisy EU v oblasti potravin jsou založeny na integrovaném a komplexním přístupu a zahrnují všechny kroky potravinového a krmivového řetězce („od vidlí po vidličku“): primární produkce, zpracování potravin, balení, skladování, přeprava a uvedení na trh. Kromě požadavků na bezpečnost řeší předpisy také označování potravin, s cílem ochránit spotřebitele, zvláště ty zranitelné, a zaručit jim jejich právo na informace, aby se mohli informovaně rozhodnout o jídle, které konzumují.

Úřední kontroly potravinového řetězce zajišťují dozorové orgány ministerstev zemědělství a zdravotnictví. Obecně se působnost MZe vztahuje na bezpečnost, zdravotní nezávadnost, kvalitu a označování potravin (i při poskytování stravovacích služeb), dále na krmiva, zdraví a pohodu zvířat a rostlinolékařství. V gesci MZ je ochrana veřejného zdraví. Orgány ochrany veřejného zdraví (OOVZ) provádí komplexní státní zdravotní dozor v zařízeních poskytujících stravovací služby. V celém potravinovém řetězci pak zjišťují možné příčiny poškození nebo ohrožení zdraví a zabraňují šíření infekčních onemocnění nebo jiného poškození zdraví z potravin. Do dozoru OOVZ náleží rovněž ochrana spotřebitele a bezpečnost předmětů a materiálů určených pro styk s potravinami.

K účinnosti úředních kontrol přispívá pravidelně aktualizovaný jednotný integrovaný víceletý vnitrostátní plán kontrol ČR, který je zpracováván dle čl. 146 nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/625, o úředních kontrolách a jiných úředních činnostech prováděných s cílem zajistit uplatňování potravinového a krmivového práva a pravidel týkajících se zdraví zvířat a dobrých životních podmínek zvířat, zdraví rostlin a přípravků na ochranu rostlin.

Pro ověřování bezpečnosti a kvality potravin jsou nenahraditelné úřední laboratoře. Aby mohly efektivně plnit své úkoly, musí využívat nejmodernější analytické metody v souladu s aktuálními vědeckými poznatky, zavádět nové analytické metody důležité pro odhalování falšování a kontrolu bezpečnosti potravin. S tím souvisí také zajištění nejmodernějšího přístrojového vybavení laboratoří. Podpora těchto laboratoří je nezbytná, přičemž zvláštní pozornost musí být věnována podpoře národních referenčních laboratoří.

Komunikace o riziku a sdílení informací mezi subjekty jsou nezbytné pro hladké fungování systému bezpečnosti potravin a ve vztahu k ostatním zainteresovaným jsou důležitým a zodpovědným úkolem všech partnerů zabývajících se bezpečností potravin. Sdělování informací může mít charakter pouhého informování příjemce informace a/nebo jeho vzdělávání.

Standardem je, že jednotlivé organizace informují veřejnost a sdělovací prostředky o výsledcích své činnosti prostřednictvím tiskových zpráv, které umísťují na své webové stránky, případně na sociální sítě. Časté jsou také mediální výstupy a shrnutí činnosti formou výročních zpráv. Obecně je možné sledovat zřejmý odklon od tradičních kanálů a zejména tištěných médií k elektronickým. Činnost specializovaných pracovišť, která informace shromažďují a publikují, postupně doplňují automatické systémy monitoringu. Jejich současná úroveň je velmi vysoká, nahradit plnohodnotně lidskou prací, např. při přesných překladech vysoce odborných či právních textů, však zatím neumí. Nepřímo se tak potvrzuje smysl projektů jako je Informační centrum bezpečnosti potravin, které v ČR zajišťuje komunikaci se spotřebiteli v otázkách týkajících se potravin a jejich bezpečnosti.

Vzdělávání zájmových skupin veřejnosti v oblasti bezpečnosti potravin a zejména výživy je nutnou součástí činnosti všech zúčastněných ministerstev i partnerů z nestátních neziskových organizací. Soustavně jsou podporovány aktivity zvyšující znalosti veřejnosti o hygieně a manipulaci s potravinami, správné výživě jako součásti zdravého životního stylu a prevenci chronických neinfekčních onemocnění. Využívány jsou stále ještě tradiční formy komunikace, které jsou v mnoha případech nenahraditelné (projekty podpory zdraví, tisk informačních letáků, populárně naučné přednášky, články v tisku apod.), ale čím dál více se prosazují moderní elektronické nástroje výuky (mobilní aplikace, e-learning).

V této souvislosti vznikl Národní informační zdravotnický portál MZ ČR (NZIP), který je dostupný na adrese www.nzip.cz. Jeho cílem je poskytovat laické veřejnosti informace z oblasti zdravotnictví, za které ručí vybraní odborníci na danou problematiku v ČR (Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně, Státní zdravotní ústav, Ministerstvo zdravotnictví, Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR). NZIP přináší ověřené a garantované informace v oblastech prevence a zdravého životního stylu nebo např. informace o nemocech. Kromě autorských článků je zde možné nalézt i další doporučené ověřené zdroje, které vedou mimo NZIP, a zaměřené na danou problematiku. V modulu Prevence a životní styl spotřebitel nalezne informace zaměřené na podporu zdraví, pohybovou aktivitu, obezitu, prevenci kardiovaskulárních onemocnění, výživu nemocných, výživu zdravé populace, kojení, životní prostředí a zdraví, balení potravin a zdraví a další.

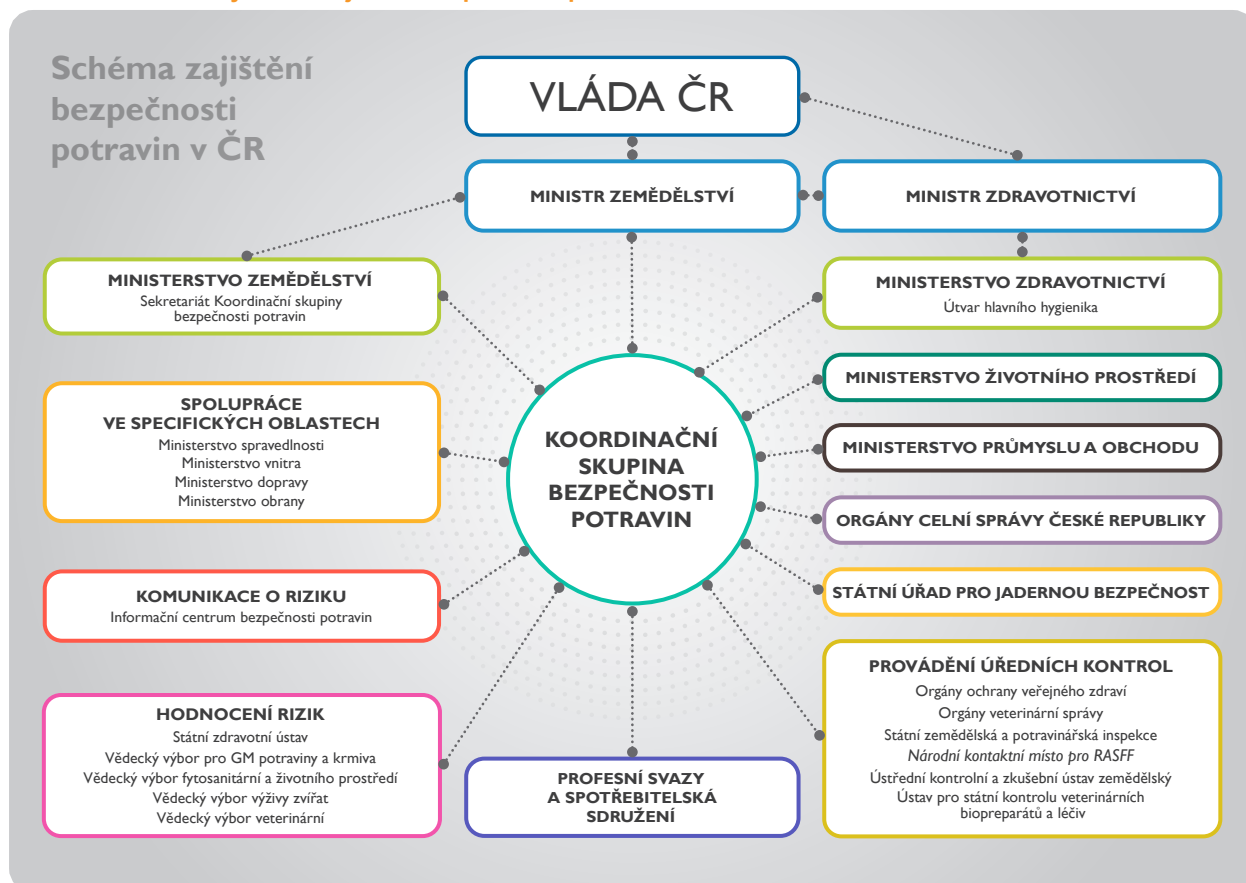
Účinná meziresortní spolupráce

Pro fungování systému zajištění bezpečnosti potravin je základním předpokladem spolupráce mezi všemi relevantními subjekty. Přestože v České republice systém koordinují ministerstva zemědělství a zdravotnictví, důležitou roli hrají také další resorty a organizace státní správy, nestátní neziskové organizace, profesní a spotřebitelská sdružení, dále vědecko-výzkumné organizace a akademická sféra.

Koordinací aktivit všech zainteresovaných vládních i nevládních institucí v rámci vymezených kompetencí byla pověřena meziresortní Koordinační skupina bezpečnosti potravin složená ze zástupců ústředních orgánů státní správy, orgánů státního dozoru, spotřebitelských a profesních organizací.

Úkolem Koordinační skupiny je koordinace činností jednotlivých rezortů a stanovení priorit bezpečnosti potravin, posilování spolupráce s národními institucemi bezpečnosti potravin členských států EU a EFSA a zajištění výměny informací mezi zainteresovanými stranami.

Obr. č. 1: Schéma systému zajištění bezpečnosti potravin v ČR

Koordinační skupina se v minulých letech osvědčila jako platforma, která umožňuje transparentní diskusi o aktuálních tématech a také přijímání rozhodnutí, je-li o to požádána. V následujícím období bude vhodně její roli nadále posilovat.

Současně je nutné dále podporovat a rozvíjet spolupráci v jednotlivých odborných otázkách, zejména tam, kde jsou kompetence rozdělené mezi více resortů. Příkladem úspěšné spolupráce může být například aktivita DATEX.CZ, zaměřená na harmonizaci sběru a předávání dat o výskytu kontaminantů v potravinách úřadu EFSA. V uplynulých deseti letech se podařilo vytvořit funkční model spolupráce mezi producenty těchto dat v ČR (SZÚ, SZPI, SVS, ÚKZÚZ). Nyní je úkolem zaměřit se na jeho dlouhodobou udržitelnost.

Obdobná meziresortní spolupráce existuje také v oblasti zoonóz, reálná situace je však odlišná. V ČR není v současné době jednotný přístup ke sdílení dat a žádný z článků podílejících se na sběru, analýze a vyhodnocování výsledků vyšetření nemá přístup ke všem relevantním datům. V rámci strategie „Jedno zdraví“ je nutné budovat efektivní spolupráci a sdílení dat mezi humánní a veterinární oblastí. Resorty zemědělství a zdravotnictví by proto měly společně usilovat o vytvoření národního centra pro sdílení a sběr dat o zoonotických agens. Centrum by sdílelo údaje a zajišťovalo koordinovaný postup při řešení případů onemocnění u lidí z potravin (včetně identifikace a udržování izolátů z potravin).

Dostatek personálních kapacit pro fungování a rozvoj systému

Oblasti hodnocení a řízení rizik (a v blízké budoucnosti také komunikace o riziku) jsou z velké části harmonizované na úrovni Evropské unie. Kromě společných právních předpisů, které připravují pracovní orgány EU za účasti zástupců členských států, se ČR také podílí na činnosti agentur EU, ve vztahu k bezpečnosti potravin jsou to především EFSA, ECHA, EMA, ECDC či JRC.

V Evropské komisi a jejích pracovních orgánech, tedy v oblasti řízení rizika, se úspěšně prosazuje řada českých odborníků. Jejich vysoká odborná úroveň je tak přínosem pro celou EU. V agenturách EU,

kteří se zabývají hodnocením rizik, odborníci z ČR tak početní nejsou. Tato situace odráží stav v ČR, kde obdobně jako v jiných zemích EU a také agenturách EU vidíme limity možností další spolupráce způsobené nedostatkem odborníků souvisejícím s klesajícím zájmem o vědu. ČR je v této oblasti významně závislá na výsledcích práce příslušných organizací ostatních členských států a agentur EU.

Na personální a finanční limity také často narážejí česká vědecko-výzkumná a akademická pracoviště. Porovnáním jejich zapojení do mezinárodních projektů bezpečnosti potravin zjistíme, že srovnatelně velké země jsou v mezinárodní spolupráci mnohem aktivnější. Svou roli v tom může hrát i absence nástroje, který by umožnil podpořit projekty vědecké spolupráce v oblasti hodnocení rizik.

Je potřeba vytvořit podmínky pro to, aby se čeští experti a odborná pracoviště mohli prosazovat mnohem více.

4.3. Prioritní oblast 3: Vzdělaný spotřebitel má možnost informované volby

Včasné sdělování přesných a ověřených informací

Snadná dostupnost informací vede k tomu, že jsou spotřebitelé údaji zahlceni. U informací o potravinách, stejně jako v jiných oblastech, platí, že jejich zdroje mají různě kvalitní úroveň a různé motivace. Klíčovou se proto stala důvěryhodnost zdroje informací. Důvěra v informace poskytované státními institucemi je dána důvěrou části veřejnosti ve státní správu, kdy veřejnost oprávněně očekává, že informace poskytované státními organizacemi budou pravdivé. Mimo tento základní požadavek musí být údaje poskytované státní správou věcně přesné, včasné a srozumitelné. To klade velké nároky na ty, kteří informace zpracovávají a prezentují.

V ČR již na základě Strategie bezpečnosti (nezávadnosti) potravin v České republice z roku 2002 vzniklo Informační centrum bezpečnosti potravin (ICBP) jako společný projekt ministerstev zdravotnictví a zemědělství, jež bylo pověřeno úkolem získávat a třídit informace, zajišťovat jejich tok k příslušným institucím, zajišťovat odbornou osvětu jak odborné, tak laické veřejnosti a propagovat osvětové akce. Tyto hlavní oblasti činnosti zůstaly zachovány i v současnosti, kdy tuto činnost zajišťuje Odbor bezpečnosti potravin MZe. S ohledem na překotný technologický rozvoj v uplynulých 20 letech se změnilo používané nástroje a komunikační kanály. Hlavním komunikačním nástrojem ICBP jsou internetové stránky www.bezpecnostpotravin.cz, které se etablovaly jako důvěryhodný zdroj informací o potravinách a novinky na nich pravidelně odebírá několik tisíc spotřebitelů. Návštěvnost dosáhla v roce 2019 průměrně 202 tisíc přístupů měsíčně (tab. 2). V souladu s moderními trendy komunikuje ICBP také prostřednictvím sociálních sítí (Twitter, Facebook).

Tab. 2: Vývoj průměrné měsíční návštěvnosti webu www.bezpecnostpotravin.cz (2013–2019)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
36 000	50 000	59 000	113 000	168 000	153 000	202 000

Velkou popularitu získaly mezi spotřebiteli také internetové stránky www.potravinynaprawyri.cz, které spustila v roce 2012 Státní zemědělská a potravinářská inspekce (SZPI) za účelem informování spotřebitelů o výsledcích úředních kontrol potravin. V současné době poskytují informace o nevyhovujících šaržích potravin a o provozovnách, které SZPI uzavřela z důvodu závažného porušení hygienických předpisů. Varují také spotřebitele před nákupem výrobků z webových stránek, **na kterých jsou nabízeny potraviny v rozporu s právními předpisy**, a informují o výsledcích kontrolních akcí, které byly zaměřeny na určitou konkrétní problematiku. V roce 2016 se k projektu připojila také Státní veterinární správa (SVS) a v sekci Potraviny jsou tedy zveřejňovány nevyhovující šarže potravin zjištěné úřední kontrolou dvou dozorových orgánů – SZPI a SVS.

OOVZ informují o výsledcích prováděného státního zdravotního dozoru na vlastních internetových stránkách, sociálních sítích a v regionálním tisku ve smyslu platných právních předpisů. Ze zpráv vyplývají zjištěné závady, uložena nápravná opatření a výsledky následných kontrol, kterými je odstranění

závad potvrzeno. V řadě případů jsou informace také sdíleny se stránkami www.bezpecnostpotravin.cz.

Kromě výše uvedených samozřejmě všechny organizace zapojené do systému bezpečnosti potravin v ČR provozují vlastní internetové stránky, jejichž prostřednictvím informují o své činnosti a poskytují další informace.

Vzdělávání laiků, prohlubování znalostí profesionálů

Vzdělávání je klíčovým prvkem systému bezpečnosti potravin a výživy pro budoucnost. Je zřejmé, že spotřebitelé mají prospěch z informací o tom, jak vyrábět, vybírat, používat, připravovat a skladovat potraviny. Umožňuje jim to chránit sebe a své okolí. Součástí vzdělávání spotřebitelů také musí být transparentní poskytování objektivních a komplexních informací ve složitých oblastech, jakými jsou přístup k vědeckému hodnocení rizik, debaty o nových potravinách a používaných technologiích. Ty musí být běžnou součástí procesů formování budoucího potravinového systému.

Kontinuální vzdělávání je v rychle se měnícím světě zcela běžnou součástí našich životů. Pro pracovníky orgánů státního dozoru, kteří provádějí úřední kontroly, je pravidelné vzdělávání povinností vyplývající z právních předpisů. Opakované proškolení inspektorů je nezbytným předpokladem pro to, aby mohli plnit své povinnosti odborně a aby prováděli úřední kontroly jednotným způsobem. Dostupná jsou školení na úrovni regionální, národní i mezinárodní, zejména systém školení organizovaných Evropskou komisí – Better Training for Safer Food (BTSF).

Vzdělávání jednotlivých zájmových skupin vyžaduje kontinuální komunikaci všech subjektů systému, organizací státu, nestátních neziskových i privátních organizací. Je to jediná cesta, jak správně nasměrovat populaci k ochraně a podpoře svého zdraví. Stát nemá prostředky ani možnosti zdraví populace rozhodným způsobem ve všech aspektech pokrývat. Je potřeba vzdělávat populaci k vlastní aktivitě pro zdraví ve všech etapách života.

4.4. Prioritní oblast 4: Výživa

Dodržování **zásad správné výživy** je základním předpokladem udržení dobrého zdravotního stavu a prevence rozvoje chronických zánětů, které jsou podstatou řady chronických neinfekčních onemocnění s hromadným výskytem, pramenících z neadekvátního nutričního chování jedinců v populaci. Patří k největší zátěži systému zdravotní péče a snižují kvalitu života v ČR ve srovnání s některými zeměmi EU.

Rizikové **stravovací návyky** a tabák významně přispívají k úmrtnosti. V ČR je tento podíl 27 %, průměr v EU je 18 % (EK, 2017). V současné době patří mezi nejvážnější výzvu v oblasti veřejného zdraví především nadváha a obezita. V posledních 15 letech vzrostla o více než 30 %. Dospělých obézních je v ČR asi 20 %, v EU asi 15 %; hmotnost nad hranici normální hmotnosti má však polovina (56 %) dospělé české populace. K tak vysokému podílu populace s nadměrnou hmotností přispívají větší měrou muži, z hlediska věku pak starší lidé. Ve věkové kategorii od 45 do 74 let má nadváhu zhruba 80 % mužů. U žen v tomto věkovém rozpětí nadváha roste, od poloviny žen s nadváhou ve věku 45–49 let po tři čtvrtiny ve věku 65–74 let. V roce 2014 bylo v České republice obézních 20 % mužů a 18 % žen, ale v roce 1993 to bylo „pouze“ 12 % mužů a 10 % žen. Roste ale i nadváha nebo obezita dětí a mladistvých

(17,5 % patnáctiletých). U chlapců je to alarmujících 23 %, u dívek méně, 12 %. Jde však o celosvětový trend – od roku 1975 se celosvětový počet obézních lidí téměř ztrojnásobil. Jen pro srovnání, nadváhou trpělo v roce 2016 téměř 40 % dospělých (39 % mužů a 40 % žen), 13 % lidí (11 % mužů a 15 % žen) pak bylo obézních. Z dat „Global Health Observatory Data Repository“ vyplývá, že česká populace v podílu dospělých s obezitou obsazuje čelní pozice v mezinárodních srovnáních. Relativní podíl obézních obyvatel převyšuje hodnotu 25 % a v čase ve srovnání let 2010–2014 významně narůstá. Provedené mezinárodně srovnatelné populační predikce předpovídají v české populaci další růst prevalence obezity, a to pro rok 2030 až k hranici 35 %. Problémem je ale i malnutrice u části populace a dále řada chronických neinfekčních onemocnění. Například 44 % dospělých osob uvádí, že konzumuje denně méně než jeden kus ovoce a u zeleniny je to ještě méně. Denní příjem soli se u dospělé populace v ČR blíží hranici 14–15 g / den, což je dávka překračující doporučený denní limit WHO. Z dostupných mezinárodních srovnání WHO je česká populace v tomto parametru mezi cca 5 státy s nejvyšším naměřeným příjmem soli.

Současně se snižuje **pohybová aktivita**. Pohybová aktivita má nezastupitelný, dnes se uvádí prioritní, význam v prevenci vzniku a rozvoje neinfekčních onemocnění s hromadným výskytem, tzv. „civilizačních onemocnění“. Společně se zásadami správné výživy tvoří základní preventivní opatření v doporučeních zdravého životního stylu, což je jedna z determinant zdraví. Pohybovou aktivitu je nutné provádět pravidelně a s potřebnou zátěží srdečně cévního aparátu. Problémem ČR je pohybová neaktivita významné části populace, která je již patrná u dětí nejmladší věkové kategorie, tj. dětí předškolního věku. Pouze 61 % dospělých osob uvádí, že každý týden vykonává alespoň lehkou pohybovou aktivitu. V EU je to v průměru 72 %. Podpora pohybové aktivity patří mezi základní cíle strategického dokumentu Zdraví 2020, na něj navazuje strategie Zdraví 2030.

Důsledky zahrnují mimo jiné onemocnění srdce a cév, cukrovku 2. typu, hypertenzní nemoc, poruchy příjmu potravy u mladistvých, zubní kazivost, osteoporózu či nádorová onemocnění aj. Sumárně tato onemocnění představují nejčastější příčinu onemocnění a úmrtí v ČR (podobně jako v celém evropském regionu). Nejméně 3 z 5 osob zemrou na tyto příčiny. Jako takové představují řádově větší společenský, tedy zejména ekonomický problém, ve srovnání s problematikou bezpečnosti potravin.

Je proto v zájmu státu, aby obyvatelstvu, producentům i zpracovatelům potravin poskytl **vědecky podložené informace** k zajištění nejen kvantitativně, ale i kvalitativně adekvátní výživy. To vše se zohledněním kulturně historických tradic, společenského, ale i ekologického a nesporně i ekonomického hlediska (udržitelnost produkce potravin). Takové informace jsou obvykle poskytovány v podobě výživových doporučení založených nejen na teoretických poznatcích, ale i na výsledcích epidemiologických studií. Stále větší část populace není lhostejná k šetrné produkci potravin, která chrání naše životní prostředí.

Výživová doporučení představují velmi širokou oblast s mnoha aspekty. Zahrnují tři stupně lišící se vědeckou komplexností a praktickou použitelností. Základem jsou numerická doporučení pro jednotlivé živiny, dále obecná doporučení zahrnující souhrnné informace určené pro širokou veřejnost, a konečně praktická doporučení založená na skupinách potravin určená pro jednotlivce (například ve formě tzv. potravinové pyramidy). Tato data se vzájemně doplňují a představují informační základ pro producenty, zpracovatele a spotřebitele.

K dosažení optimálního nastavení doporučení v oblasti výživy je nezbytná praktická znalost výživového stavu a chování populace. Bez znalosti **individuální spotřeby potravin** nelze provádět hodnocení zdravotních rizik. Samozřejmě musí být k dispozici analytická data kontrolního systému pro potraviny, ale i aktualizované tabulky výživových hodnot potravin. Musí být dostupné nejen pro odborníky, ale i pro širokou veřejnost, což je předpoklad k sebekontrolě jednotlivce. Obaly potravin, kde jsou nutriční tabulky, by měly být doplněny i zjednodušeným zdravotním hodnocením, protože výživové údaje jsou pro velkou část spotřebitelů komplikované. Předpokládá se zavedení jednotného značení v EU, které by poskytlo rychlou/orientační informaci o výběru „zdravější“ potraviny, přičemž charakter značení, tedy zda půjde o dobrovolné nebo povinné značení, bude předmětem budoucích diskusí. ČR preferuje dobrovolný systém značení.

Podle zprávy WHO z roku 2005 je až 80 % kardiovaskulárních chorob a cukrovky 2. typu a až 40 % všech nádorových chorob preventabilních správnými stravovacími návyky, adekvátní pohybovou aktivitou

a nekuřáctvím. Je nutné kombinovat společenskou a individuální zodpovědnost, tj. ve své volbě snáze upřednostňovat zdravější životní styl. Z hlediska jednotlivce je pak v takto připravených podmínkách nutná motivovanost, znalost a dosažitelnost nabízeného zdravějšího životního stylu. Důraz musí být kladen na vytváření prostředí umožňujícího kvalifikovaný výběr potravin a správnou výživu a nutriční vzdělanost obyvatelstva, s ohledem na podporu správné výživy u zranitelných skupin obyvatelstva⁴ a s ohledem na specifické potřeby žen a mužů.

⁴ WHO. Regional Office for Europe. European health for all database (HFA-DB) [on-line database]. Copenhagen, 2005. Dostupné na <http://www.euro.who.int/hfadb>.

5. Implementace strategie

5.1. Implementační struktura a systém řízení implementace strategie

Strategie je koncipována jako otevřený živý dokument. Přijímání priorit, cílů a jednotlivých opatření Strategie probíhá především v rámci příslušných programů a aktivit Sekce zemědělství a potravinářství Ministerstva zemědělství a Sekce ochrany a podpory veřejného zdraví Ministerstva zdravotnictví; v odborné spolupráci s dalšími zainteresovanými institucemi a skupinami. Strategie zohledňuje související již existující programy a plány a bere na vědomí strategické dokumenty v dílčích oblastech a činnost spolupracujících organizací, případně další projekty a opatření.

Strategie je dokumentem vlády ČR, proces zavádění Strategie řídí Odbor bezpečnosti potravin Ministerstva zemědělství ve spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví.

5.2. Plán realizace aktivit a časový harmonogram

Realizace cílů Strategie bude rozpracována do dokumentu (akčního plánu). V něm budou blíže popsány specifické cíle, odpovědnost za jejich realizaci, ukazatele a termíny plnění, včetně stanovení požadavků na finanční a materiálové pokrytí nutně souvisejících nákladů. Cílem akčního plánu je zajistit transparentní a efektivní naplňování Strategie a zároveň zajistit jeho efektivní nastavení a hodnocení. Intervence ve všech strategických oblastech politiky bezpečnosti potravin mohou být efektivně uplatňovány pouze ve funkčním institucionálním prostředí, včetně zajištění dostatečné finanční podpory.

Pravidelné průběžné posuzování aktivit poslouží pro potřeby vyhodnocování strategických cílů a priorit jednotlivých oblastí Strategie.

Časový harmonogram:

2019–2021	příprava Strategie;
2021	příprava akčního plánu;
2022–2030	naplňování akčního plánu, implementace plánu např. do grantových agentur, projektů, úkolů organizací;
2025	bude předloženo průběžné hodnocení naplňování Strategie;
2030	do konce roku bude předložen navazující strategický dokument.

5.3. Rozpočet a zdroje financování

Implementace Strategie bude generovat především provozní náklady v jednotlivých zapojených organizacích. Ty budou pokryty v rámci rozpočtů těchto organizací a případně v souladu s možnostmi státního rozpočtu. Strategie bude realizována prostřednictvím akčního plánu, který projde schvalovacím procesem. Akční plán definuje požadavky na odpovídající prostředky v souladu s konkrétními úkoly.

5.4. Systém monitorování a posouzení realizace strategie

Za koordinaci realizace Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030, pravidelné monitorování plnění a konečné vyhodnocení odpovídá Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo zdravotnictví.

Odbor bezpečnosti potravin MZe je výkonným orgánem, který zajišťuje každodenní koordinaci realizace Strategie a její vyhodnocení. Za plnění úkolů zodpovídá Odbor bezpečnosti potravin MZe a další instituce/organizace určené u konkrétních aktivit, v termínu stanoveném u každé aktivity (pokud je tak stanoveno). Na naplňování Strategie bude dohlížet Koordinační skupina bezpečnosti potravin, sdružující zástupce všech relevantních subjektů bezpečnosti potravin v ČR.

Průběžné vyhodnocení naplňování Strategie bude provedeno v polovině sledovaného období.

6. Postup tvorby strategie

Usnesením vlády ze dne 8. ledna 2014 č. 25 k návrhu Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014–2020 bylo ministrům zemědělství a zdravotnictví uloženo předložit do 31. 12. 2020 navazující strategický materiál. Současně dne 8. ledna 2014 vláda vzala na vědomí materiál Zdraví 2020 – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí, která za priority ochrany veřejného zdraví považuje výživu a také bezpečnost potravin.

Formálním zahájením přípravy témat nového strategického dokumentu bylo předložení „Informace o naplňování Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014–2020“ vládě ČR v prosinci 2017.

Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030 byla připravována Odborem bezpečnosti potravin MZe od 2. pol. roku 2019. Na 37. zasedání Koordinační skupiny ze dne 21. 10. 2019, byli členové požádáni o identifikaci témat, která by se měla ve Strategii objevit, včetně definování cílů a opatření.

V období březen – květen 2020 byla realizována analytická část přípravy Strategie.

V prosinci 2020 byl návrh Strategie předložen k vyjádření členům Koordinační skupiny.

Po schválení na úrovni MZe a MZ byla Strategie předložena vládě ČR ke schválení, která ji schválila dne 29. března 2021.

7. Tým pro tvorbu strategie

Ministerstvo zemědělství

Ministerstvo zdravotnictví

Státní zdravotní ústav v Praze, Centrum zdraví, výživy a potravin v Brně

Hlavním koordinačním tělesem je mezíresortní Koordinační skupina bezpečnosti potravin, jejíž členové se podíleli na návrhu textu Strategie a oponentuře návrhu textu.

8. Seznam použitých zkratek

BSE	bovinní spongiformní encefalopatie
BTSF	Better Training for Safer Food – školící aktivita EK
ČR	Česká republika
DG SANTE	Generální ředitelství EK pro zdraví a bezpečnost potravin
DRV	Dietary Reference Values (výživová doporučení založená na jednotlivých živinách)
ECDC	European Centre for Disease Prevention and Control (Evropské centrum pro prevenci a kontrolu nemocí)
EFSA	European Food Safety Authority (Evropský úřad pro bezpečnost potravin)
ECHA	European Chemicals Agency (Evropská agentura pro chemické látky)
EMA	European Medicines Agency (Evropská agentura pro léčivé přípravky)
EK	Evropská komise
EP	Evropský parlament
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
FAO	Food and Agriculture Organisation of the United Nations (Organizace pro výživu a zemědělství Spojených národů)
FCM	food contact materials – předměty a materiály určené pro styk s potravinami
GMO	geneticky modifikovaný organismus
GŘC	Generální ředitelství cel
ICBP	Informační centrum bezpečnosti potravin
JRC	Joint Research Centre (Společné výzkumné středisko EK)
KSBP	Koordinační skupina bezpečnosti potravin
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MZe	Ministerstvo zemědělství
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NZIP	Národní zdravotnický informační portál
OOVZ	Orgány ochrany veřejného zdraví
RASFF	Rapid Alert System for Food and Feed – Systém rychlého varování pro potraviny a krmiva
SISP	studie individuální spotřeby potravin
SVS	Státní veterinární správa
SZPI	Státní zemědělská a potravinářská inspekce
SZÚ	Státní zdravotní ústav
WHO	Světová zdravotnická organizace
ÚKZÚZ	Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský
ÚZEI	Ústav zemědělské ekonomiky a informací

Vydalo

Ministerstvo zemědělství
Těšnov 17, 110 00 Praha 1

www.eagri.cz

www.bezpecnostpotravin.cz

Fotografie z www.shutterstock.com

obálka: Tatjana Baibakova;

text: Pavlo Baliukh (4, 5), Jasminko Ibrakovic (6), TZIDO SUN (11),
Syda Productions (14, 36), YesPhotographers (17),
Alexander Raths (20, 21, 23), Deep_Mind (26),
Aleksandar Malivuk (31), Anastasiia Kulikovska (34, 35)

Praha 2021

I. vydání

ISBN 978-80-7434-621-7

